

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 6'2021

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

<https://doi.org/10.37634/efp.2021.6>

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 10 від 16 червня

2021 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 18.06.2021

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2021
© "Економіка. Фінанси. Право",
2021

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 6'2021

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944

<https://doi.org/10.37634/efp.2021.6>

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine of 02 July 2020 № 886 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine on September 24, 2020 № 1188 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine on 21 December 2017 № 353/10 (accounting and audit).

Certificate of registration of a series of KV № 21620-11520PR dated October 12 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's doi: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

Articles must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 10 of June 16, 2021). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 18.06.2021

Format 60/84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,

Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2021
© "Economics. Finances. Law",
2021

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України»

Шеф-редактор

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"», Заслужений юрист України

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет

Величко Олена Георгіївна, радник першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України

Вереzubova Tetiana Anatoliivna, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, Білоруський державний економічний університет

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Головач Tetiana Anatoliivna, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар Державного підприємства «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування»

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес) Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сіскос Евангелос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., професор, ректор Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»», Академік Академії економічних наук України

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу Національного університету харчових технологій

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і аудиту Державного університету «Житомирська політехніка», академік Академії економічних наук України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгіббекова Гульнара, к.ю.н., завідувач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України, полковник поліції

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., проф., заслужений юрист України, академік Міжнародної академії безпеки та конфліктології

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік Національної академії правових наук України

Мусін Куат Санязданович, к.ю.н., старший викладач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморський національний університет імені Петра Могили, академік Національної академії наук вищої освіти України

Скоржевська-Амберг Малгожата, Доктор філософії, адвокат, Університет Козмінського, юридичний коледж, Кафедра теорії, філософії та історії права (Польща)

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна". Заслужений юрист України.

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування Маріупольського державного університету, суддя у відставці

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна

Editors-in-chief

Valentyna P. Levchenko, Dr. Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine"

Volodymyr V. Holovach, PhD Law, Head of the Board of the Audit Firm "Analytik", Honored Lawyer of Ukraine

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton O. Boiko, PhD Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics Department, Sumy State University

Olena H. Velychko, Advisor to the First Vice Prime Minister of Ukraine - Minister of Economic Development and Trade of Ukraine

Tatyana A. Verezubova, Dr. Economics, Professor, Head of the Department of Finances, Belarusian State Economic University

Evangelos Siskos, Dr. Economics, Professor, University of Western Macedonia

Anatoliï M. Herasymovych, Dr. Economics, Professor, Kyiv National Economic University after Vadym Hetman

Tetiana A. Holovach, Dr. Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit

Iryna I. Kryshchopa, Dr. Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation Department, Kyiv National Economic University after Vadym Hetman

Yurii M. Mantsevych, Dr. Economics, Associate Professor, Scientific Secretary of the State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development"

Yevheniia S. Poliakova, PhD Economics, Associate Professor of Finances and Banking Department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»

Olena M. Potyshniak, Dr. Economics, Professor, Professor of the Production, Business and Management Department of the Kharkiv National Technical University of Agriculture after Petro Vasylenko

Volodymyr H. Prushkivskiyi, Dr. Economics, Professor, First Vice-Rector of the Zaporizhia National Technical University

Serhiï A. Tkachenko, Dr. Economics, Professor, Rector of the Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"», Academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine

Viktor V. Trynchuk, PhD Economics, Associate Professor of tourism and hotel business department, National University of Food Technology

Liudmyla V. Chyzhevska, Dr. Economics, Professor, Professor of the Production, Professor of Accounting and Auditing Department, State University "Zhytomyr Polytechnic", Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine

Members of the editorial board of Law Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD Law, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University after E.A. Buketov.

Serhiï F. Konstantinov, Dr. Law, Professor, Head of the Administrative Activity Department of the National Academy of Internal Affairs

Viktor I. Vasylynychuk, Dr. Law, Professor, Professor of the Operational and Investigating Department of the National Academy of Internal Affairs, Honored Lawyer of Ukraine, Colonel of the Police

Valerii O. Hlushkov, Dr. Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Academician of the International Security and Conflict Academy

Volodymyr V. Luts, Dr. Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of National Academy of Law Sciences of Ukraine

Kuat S. Musin, PhD Law, Senior Lecturer of the constitutional and international law department, Karagandy State University after E.A. Buketov.

Ihor V. Ozerskyi, Dr. Law, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process Department of Black Sea National University after Petro Mohyla, Academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine

Malgorzata Skorzevska-Amberg, PhD, DSc, Kozminski University, College of Law, Department of Theory, Philosophy and History of Law (Poland)

Yurii O. Frytskyi, Dr. Law, Professor, Head of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines Department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University, Honored Lawyer of Ukraine

Anatoliï O. Yarovyï, PhD Law, Professor of Law and Public Administration Department, Mariupol State University, retired judge

Managing editor: Lesia P. Popovetska-Demchenko

Issue Editor: Anna O. Tumanian

ЗМІСТ

<i>КОВТУНЕНКО К.В., КОВАЛЬЧУК О.В., ДОЛОКА Р.О.</i> Особливості управління експортно-орієнтованим виробничим підприємством при виході на зовнішні ринки: інтелектуальний аспект	5
<i>ПШЕНИЧНА І.В., ПРОДИУС Ю.І., ІЗОТОВ С.О.</i> Сценарне планування розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства готельного бізнесу в умовах всесвітньої пандемії	9
<i>ТКАЧЕНКО С.А., ПОТИШНЯК О.М., ПОЛЯКОВА Є.С.</i> Топкросс итогових нормативов функцій производств	14
<i>ДАШКОВСЬКА О.Р., ВАСЮТІН В.О.</i> Грошовий сурогат як юридична категорія: загальнотеоретична характеристика	18
<i>ГОРДІЙЧУК М.В., КОТЕНКО Н.М.</i> Виправні роботи як вид адміністративного стягнення	22
<i>ЯМЕЛЬСЬКА Х.Ю.</i> Юридичний зміст понять "катування", "нелюдське поводження або покарання", "поводження або покарання, що принижує людську гідність" та їх розмежування у рішеннях Європейської комісії з прав людини та Європейського суду з прав людини	26
АНАЛІТИКА, ОГЛЯДИ, КОНСУЛЬТАЦІЇ	
Аудит у сфері фондів COVID-19. Цікава статистика	34

CONTENTS

<i>KOVTUNENKO K., KOVALCHUK O., DOLOKA R.</i> Features of management of export-oriented manufacturing enterprise at entering foreign markets: intellectual aspect	5
<i>PSHENYCHNA I., PRODIUS Yu., IZOTOV S.</i> Scenario planning for the development of foreign economic activity of the hotel business enterprise in the conditions of the world pandemic	9
<i>TKACHENKO S., POTYSHNIAK O., POLIAKOVA Ye.</i> Definition of generalized indicators of activity units ...	14
<i>DASHKOVSKA O., VASIUTIN V.</i> Monetary surrogate as a legal category: general theoretical characteristics ...	18
<i>HORDIICHUK M., KOTENKO N.</i> Correctional labor as a type of administrative penalty	22
<i>YAMELSKA Kh.</i> The legal meaning of the terms "torture", "inhuman treatment or punishment", "degrading treatment or punishment" and their distinction in the decisions of the European commission of human rights and the European court of human rights	26
ANALYTICS, REVIEWS, CONSULTATIONS	
Audit in the field of COVID-19 funds. Interesting statistics	34

КОВТУНЕНКО
Ксенія Валеріївна
k.v.kovtunenکو@mzeid.in

КОВАЛЬЧУК
Олександра Вікторівна
o.v.kovalchuk@mzeid.in

ДОЛОКА
Роман Олександрович
roman.doloka@mzeid.in

д.е.н., професор, зав. кафедри,
Державний університет "Одеська
Політехніка"

аспірант, Державний університет
"Одеська Політехніка"

студент, Державний університет
"Одеська Політехніка"

УДК 339.5

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКСПОРТНО-ОРІЄНТОВАНИМ ВИРОБНИЧИМ ПІДПРИЄМСТВОМ ПРИ ВИХОДІ НА ЗОВНІШНІ РИНКИ: ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

FEATURES OF MANAGEMENT OF EXPORT-ORIENTED MANUFACTURING ENTERPRISE AT ENTERING FOREIGN MARKETS: INTELLECTUAL ASPECT

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2021.6.1>

KOVTUNENKO Kseniia – Doctor of Economics, Professor, Head of department, State University "Odesa Polytechnic"

KOVALCHUK Oleksandra – postgraduate student, State University "Odesa Polytechnic"

DOLOKA Roman – student, State University "Odesa Polytechnic"

На сучасному етапі розвитку сучасних українських підприємств усе більше набуває актуальності вихід на зовнішні ринки, саме тому питання стосовно ефективного управління експортно-орієнтованими підприємствами постають усе частіше та потребують більш детального дослідження. У процесі дослідження було розглянуто особливості управління сучасними експортно-орієнтованими українськими підприємствами, та виокремлено основні етапи, що проходить підприємство виходячи на зовнішні ринки. Особливої уваги в цьому контексті заслуговує саме інтелектуальний аспект, що насамперед передбачає управління інтелектуальною власністю за кордоном.

* * *

At the present stage of development of modern Ukrainian enterprises, access to foreign markets is becoming increasingly important, which is why questions about the effective management of export-oriented enterprises are increasingly common and require more detailed research. Most Ukrainian companies that adhere to the vector of development at some point in their existence begin to be interested in the internationalization of their activities and the search for new markets. Internationalization of business is becoming an important prerequisite for further growth and development. Internationalization of the enterprise and entering new foreign markets is an extremely complex process that cannot be done overnight, and to achieve it you need to be sufficiently educated in this topic and systematically plan it, as well as have financial opportunities, audacity and a little luck. To expand the markets for export activities, it is important to answer several questions: who is a potential competitor in a new market, what strategy should be implemented, what may be the features of export activities in a country and what should be considered in managing export activities? Depending on the answers to these and other questions, the success of the implementation of further plans for the expansion of markets and the overall efficiency of foreign economic activity largely depends. In the course of this research the peculiarities of management of modern export-oriented Ukrainian enterprises were considered, and the main stages of the enterprise passing on foreign markets were singled out. In this context, the intellectual aspect deserves special attention when entering foreign markets, which primarily involves the management of intellectual property abroad. When entering foreign markets, it is unacceptable to neglect the intellectual aspect, because most successful enterprises, large and small, are built on well-managed intangible assets or intellectual property.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, інтелектуальна власність, управління інтелектуальною власністю, експортно-орієнтоване підприємство, експортна діяльність, управління експортною діяльністю, виробниче підприємство, зовнішні ринки

Keywords: foreign economic activity, intellectual property, intellectual property management, export-oriented enterprise, export activity, management of export activity, production enterprise, foreign markets

ВСТУП

Сучасні умови економічного розвитку створюють безліч проблем для українських компаній. Висока конкуренція викликає стиснення на внутрішньому ринку, тому багато виробників змушені переглядати портфель замовлень і вносити корективи в збутову політику. Пошук можливостей розвитку спонукає шукати нові ринки збуту, зокрема за межами країни. Більшість українських підприємств що дотримуються вектору розвитку в той чи інший момент свого існування по-

чинають цікавитись питаннями інтернаціоналізації своєї діяльності та пошуком нових ринків збуту. Інтернаціоналізація бізнесу стає важливою передумовою подальшого зростання та розвитку. Інтернаціоналізація підприємства та вихід на нові зовнішні ринки – це надзвичайно складний процес, який неможливо здійснити за одну ніч, і для його досягнення потрібно бути досить освіченим у цій темі та систематично це планувати, а також мати фінансові можливості, зухвальність і трохи удачі. Для розширення ринків в ек-

портній діяльності слід насамперед відповісти на низку питань: хто потенційний конкурент на новому ринку, яку стратегію слід реалізувати, які можуть бути особливості експортної діяльності в тій чи іншій країні й що загалом необхідно враховувати в управлінні експортною діяльністю підприємства? Залежно від відповідей на ці та інші питання значною мірою залежить успішність реалізації подальших планів у разі розширення ринків збуту та загальна ефективність зовнішньоекономічної діяльності.

Існує велика кількість опублікованих наукових праць, присвячених вивченню окремих сторін управління експортно-орієнтованими виробничими підприємствами та особливостей управління інтелектуальною власністю таких підприємств за кордоном. Великий внесок у дослідження цієї тематики зробили такі вітчизняні та зарубіжні фахівці, як О. Мельник [1], А. Череп [2], О. Галаган [3], А. Касич [4], Т. Бабан [5], І. Корнілова [6], В. Дюндін [7], С. Філіппова [8], П. Перерва [9], І. Ансофф, А. Чандлер, М. Портер та ін.

МЕТА роботи – визначення сутності «експортної діяльності», виокремлення основних етапів що проходить підприємство виходячи на зовнішні ринки, також дослідження особливостей управління діяльністю експортно-орієнтованих виробничих підприємств в умовах виходу на зовнішні ринки загалом з урахуванням інтелектуального аспекту.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дана стаття базується на працях вітчизняних та закордонних вчених, матеріалах періодичних видань. Використовувались методи аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення, системний підхід тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

За об'єктивною оцінкою, чимала кількість українських підприємств уже зараз мають потенційні можливості для виходу на нові зовнішні ринки. Сьогоднішні умови в Україні є сприятливими для співпраці з багатьма країнами, особливо з європейськими. Для того щоб реалізувати потенціал експортної діяльності, слід розуміти організацію процесу експортної діяльності та її сутність.

Визначаючи сутність експортної діяльності підприємства варто передусім зазначити, що це узгоджена послідовність виконання конкретних етапів виходу підприємства на зовнішній ринок [2].

Подальшим кроком у вивченні особливостей управління експортною діяльністю підприємства під час виходу на нові ринки збуту є визначення етапів формування експортної стратегії. Розрізняють 3 підходи до визначення експортної стратегії: системний, цільовий та процесний підходи.

Системний підхід передбачає формування експортної стратегії з урахуванням можливостей усіх підрозділів підприємства маючи на меті розширення діяльності підприємства, як географічно, так і функціонально. Цільовий підхід передбачає визначення комплексу заходів у межах експортної стратегії керуючись кінцевою метою. Процесний підхід передбачає формування експортної стратегії в межах сукупності дій, що спрямовуються на закріплення підприємства на зовнішніх ринках.

Одним із базових та першочергових етапів формування експортної стратегії є формування місії підприємства, що передбачає вибір пріоритетних напрямів діяльності підприємства під час виходу на зовнішні ринки з урахуванням існуючих тенденцій.

Слід зазначити, що обрана експортна стратегія має давати відповіді на питання «який» і «як»:

- який зовнішній ринок обрати;
- які конкурентні переваги отримає компанія;
- яка ціна експортного товару (послуги) буде конкурентоспроможною на зовнішньому ринку;
- як вдовольнити закордонних споживачів;
- як випередити конкурентів на зовнішніх ринках;
- як відповісти на мінливі ринкові умови;
- як досягти стратегічних цілей [3].

Отже, формування стратегії управління експортною діяльністю базується на визначенні основних завдань, серед яких: аналіз та прогнозування ринкових змін, визначення критеріїв та можливих сценаріїв розвитку експортної діяльності на обраному ринку та планування подальшого розвитку.

Слід зазначити, що у разі аналізу попиту як одного з етапів організації експорту, треба орієнтуватись на те, що покупець сам визначає відповідність запропонованого товару своїм реальним потребам, тому необхідно ретельно й регулярно вивчати вимоги споживача до товарів, що наявні на ринку. Оскільки з кожним роком мінливість споживачів тільки зростає. А в аналізі пропозицій товару особливе місце займає дослідження кон'юнктури ринку, діяльність фірм-конкурентів, зміна асортименту товару, вивчення тенденцій розвитку відповідного товару на світовому та внутрішньому ринку обраної країни для експорту.

Стратегія управління підприємством під час виходу на нові ринки передбачає детальний аналіз зовнішніх і внутрішніх умов. Після чого розробляється стратегія подальших дій задля ефективної зовнішньоекономічної діяльності. Відповідальним за це стає менеджер відділу ЗЕД, який виконує ряд завдань у створенні та реалізації експортної стратегії фірми, які складаються з взаємопов'язаних кроків:

- формування стратегічних напрямів розвитку експортної діяльності компанії;
- перетворення загальних цілей у конкретні напрями роботи;
- реалізація обраного плану для досягнення бажаних результатів;
- ефективна реалізація обраної стратегії;
- моніторинг та оцінка отриманих результатів впровадженної стратегії, оцінювання результатів, коригування довгострокових цілей та втілення стратегії залежно від ринкових змін.

Слід зауважити, що управління експортними операціями підприємства здійснюється з огляду на результати аналізу ринкової ситуації та тенденцій її зміни, а також з урахуванням ймовірної реакції ринку на рішення, що приймаються керівництвом компанії [4].

До того ж, перш ніж приймати управлінські рішення з подальших кроків у розвитку експортної діяльності, підприємство має також вивчити умови праці на конкретному ринку. Тобто разом із вивченням діяльності фірм-конкурентів особливо важливим є аналіз комерційної практики, що склалася на ринку, умов руху

товарів та каналів розподілу товару, правових питань, торгово-політичних умов тощо. Саме в цей момент варто замислитись над питаннями відносно інтелектуального аспекту виходу підприємств на зовнішні ринки, а саме дослідити декілька особливостей управління та захисту інтелектуальної власності підприємств за кордоном.

Доцільно сформулювати декілька кроків з управління та захисту інтелектуальної власності за кордоном. Передусім, ефективне управління інтелектуальною власністю та її захист за кордоном залежать від того, чи працює підприємство з патентом, товарним знаком чи авторським правом.

Права на захист інтелектуальної власності реєструються окремо в кожній країні. Це означає, що зареєстрована українська торгова марка, дизайн чи патент не захищає підприємство в інших країнах. Передусім, виходячи на зовнішні ринки, варто замислитись про реєстрацію прав інтелектуальної власності в країні, з якою підприємство веде бізнес. Для реєстрації прав інтелектуальної власності за кордоном необхідно переконатись, що підприємство не порушує вже існуючі права інтелектуальної власності та виключити інші компанії з виготовлення, використання, продажу чи імпорту товару чи послуги цього підприємства, що загалом допоможе підприємству отримати вихід на ринок за кордоном.

Наступні кроки, допоможуть підприємствам, що виходять на зовнішні ринки ефективно керувати процесом захисту власної авторської власності:

- дізнатись основні правила інтелектуальної власності для закордонних країн (кожна країна має різні закони про інтелектуальну власність, тому важливо розуміти правила та витрати, пов'язані з цим, перш ніж виходити на світовий ринок);

- зробити інвентаризацію активів інтелектуальної власності (проведення реєстру активів дозволить пояснити, кому належить інтелектуальна власність, її вартість та наскільки це важливо для успіху підприємства загалом);

- визначити тип захисту інтелектуальної власності підприємства за кордоном, що залежить від продукції чи послуг підприємства (наприклад, патент, торгова марка або дизайн);

- перевірити, чи доступна ваша інтелектуальна власність для реєстрації в бажаній країні. Якщо в країні вже є торгова марка того ж типу, назви та класу, то в підприємства можуть виникнути проблеми з виходом на цей ринок (існує можливість зробити перевірку, чи вже існує торгова марка підприємства в цій країні, використовуючи пошук торгової марки Світової організації інтелектуальної власності);

- зрозуміти ризики. Не зважаючи на те, що важливо захищати власну інтелектуальну власність, не менш важливо, щоб підприємство не порушувало права власності на іншу особу. Використання чийсь торгової марки, патенту, авторських прав чи дизайну без їх дозволу відоме як порушення прав інтелектуальної власності та може принести значні збитки. У разі, коли хтось порушує права інтелектуальної власності підприємства за кордоном доцільно звернутись за консультацією до юридичного спеціаліста з інтелектуальної власності в асоційованій країні;

- зареєструвати інтелектуальну власність підприємства за кордоном (подати окрему заявку на патент у кожній країні, знайти глобальну послугу, яка може захистити інтелектуальну власність підприємства через низку міжнародних кордонів. Наприклад: Мадридський протокол з торгових марок або Договір про патентну кооперацію).

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку економічних відносин в Україні, вихід на нові ринки збуту є необхідністю задля ефективної діяльності сучасних виробничих підприємств. Ефективна експортна діяльність підприємства на нових ринках є неможливою без чітко сформульованої експортної стратегії з урахуванням інтелектуальної складової. У процесі дослідження визначено, що експортна діяльність – це системний тривалий процес, що складається з певних етапів, до яких належить підготовка компанії до експорту, адаптація товару до вимог потенційного ринку збуту та власне здійснення експорту, що несе за собою певні економічні наслідки. Особливу увагу в процесі планування виходу на нові зовнішні ринки варто приділити питанням захисту інтелектуальної власності саме в тій країні, на ринок якої планується вихід. Проаналізувавши всі аспекти ефективного управління інтелектуальним капіталом за кордоном та врахувавши всі можливі нюанси, експортно-орієнтовані виробничі підприємства зможуть реалізувати обрану експортну стратегію та опанувати нові зовнішні ринки для збуту.

Список використаних джерел

1. Мельник О.Г., Нагірна М.Я. Діагностика факторів впливу на експортну діяльність підприємства. *Інноваційна економіка*. 2013. № 5. С. 63–66.
2. Череп А.В., Ортинська О.Л. Організаційно-економічний механізм експортної діяльності підприємства. *Національне господарство України: теорія та практика управління*. 2008. С. 232–236.
3. Галаган О.В. Особливості стратегічного управління експортною діяльністю підприємств АПК. *Економіка та держава*. 2012. № 8. С. 80–83. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2012/26.pdf
4. Касич А.О., Бабич Ю.А. Зовнішній аспект аналізу експортного потенціалу металургійних підприємств України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 26–31. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.3.26
5. Бабан Т.О. Сутність поняття «експортний потенціал» у економічній науці. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2012. № 2(18). Т. 2. С. 7–17.
6. Корнілова І., Святненко В. Організаційне забезпечення управління інтелектуальною власністю на підприємстві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. № 7(172). С. 45–52. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/11/172_6.pdf
7. Дюндін В.Д. Інтелектуальна власність як головна складова інтелектуального потенціалу суспільства. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3021>
8. Філіппова С.В., Ковтуненко К.В. Інтелектуальний потенціал як головний чинник формування інтелектуального капіталу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2013. № 776. С. 81–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_776_15
9. Перерва П.Г., Марч Л.С. Інтелектуальний потенціал

як економічна категорія. *Вісник ХТУ «ХПІ»*. № 15(1291). 2018. С. 53–63. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/36345/1/vestnik_KhPI_2018_15_Pererva_Intelektualnyi.pdf

References

1. Melnyk O.H., Nahirna M.Ya. Diagnosis of factors influencing the export activity of the enterprise. *Innovative economy*. 2013. № 5. pp. 63–66. (in Ukrainian).
2. Cherep A.V., Ortynska O.L. Organizational and economic mechanism of export activity of the enterprise. *National economy of Ukraine: theory and practice of management*. 2008. pp. 232–236. (in Ukrainian).
3. Halhan O.V. Features of strategic management of export activity of agro-industrial enterprises. *Economy and state*. 2012. № 8. pp. 80–83. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2012/26.pdf (in Ukrainian).
4. Kasych A.O., Babych Yu.A. External aspect of analysis of export potential of metallurgical enterprises of Ukraine. *Investments: practice and experience*. 2020. № 3. pp. 26–31. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.3.26 (in Ukrainian).
5. Baban T.O. The essence of the concept of “export potential” in economics. *Collection of scientific works of Tavriya State Agrotechnological University (economic sciences)*. 2012. № 2 (18). Vol. 2. pp. 7–17. (in Ukrainian).
6. Kornilova I., Svyatnenko V. Organizational support of intellectual property management at the enterprise. *Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University*. 2015. № 7(172). pp. 45–52. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/11/172_6.pdf (in Ukrainian).
7. Diundin V.D. Intellectual property as the main component of the intellectual potential of society. *Efficient economy*. 2014. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3021> (in Ukrainian).
8. Filippova S.V., Kovtunencko K.V. Intellectual potential as the main factor in the formation of intellectual capital. *Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development*. 2013. № 776. pp. 81–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_776_15 (in Ukrainian).
9. Pererva P.H., March L.S. Intellectual potential as an economic category. *Bulletin of NTU “KhPI”*. № 15(1291). 2018. pp. 53–63. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/36345/1/vestnik_KhPI_2018_15_Pererva_Intelektualnyi.pdf (in Ukrainian).

ПШЕНИЧНА

Ірина Віталіївна
iryna.pshenychna@mzeid.in

ПРОДІУС

Юлія Іванівна
j.i.prodius@mzeid.in

ІЗОТОВ

Сергій Олександрович
izotovs473@gmail.comстудентка, Державний університет
"Одеська політехніка"к.е.н., доцент, Державний університет
"Одеська політехніка"к.е.н., доцент, Державний університет
"Одеська політехніка"

УДК 005.2:640.4:339.9

СЦЕНАРНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВСЕСВІТНЬОЇ ПАНДЕМІЇSCENARIO PLANNING FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE
HOTEL BUSINESS ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF THE WORLD PANDEMICDOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2021.6.2>*PSHENYCHNA Iryna – student, State University"Odessa Polytechnic"**PRODIUS Yuliia – PhD in Economics, Associate Professor, State University"Odessa Polytechnic"**IZOTOV Serhii – PhD in Economics, Associate Professor, State University"Odessa Polytechnic"*

В умовах всесвітньої пандемії для підтримки діяльності підприємства готельного бізнесу необхідне чітке визначення змісту та послідовності певних дій для досягнення поставлених цілей, що визначає процес планування та прогнозування діяльності підприємства. У статті розглядається сценарне планування як один із найбільш ефективних інструментів стратегічного планування на підприємстві, який дозволяє у найкоротші терміни спрогнозувати розвиток подій та актуалізувати планові показники для його ефективного управління. Проведений аналіз готельної діяльності за період пандемії. Досліджені методи сценарного планування на підприємстві готельного бізнесу в умовах економічної невизначеності. З'ясована різниця між традиційним та сценарним підходами стратегічного планування. Розроблені сценарії можливих подій підприємства готельного бізнесу в майбутньому в умовах пандемії на прикладі сценарного хреста. Визначені сценарії подальшого розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

* * *

Introduction. The hotel business is traditionally considered a highly profitable area of foreign economic activity. The most significant risk factors are considered to be economic, political and social instability in countries and regions. In 2020, almost all global tourism and hotel businesses faced a serious challenge in their development – a severe crisis caused by the rapid spread of a pandemic of a new species of coronavirus (COVID-19) around the world. In the context of a global pandemic, to support the activities of the hotel business, it is necessary to clearly define the content and sequence of certain actions to achieve the goals, which determines the process of planning and forecasting the activities of the enterprise. Scenario planning is a fairly flexible process of describing possible future scenarios. This is part of strategic planning, which refers to the tools and technologies that manage future uncertainty.

The purpose of the paper is to consider the scenario planning of the development of foreign economic activity of the hotel-type enterprise in conditions of economic uncertainty. The paper considers scenario planning as one of the most effective tools of strategic planning at the enterprise, which allows to forecast the development of events in the shortest possible time and update the planned indicators for its effective management.

Results. In the course of this research the method of strategic planning is used – scenario planning, with the help of which all possible forecasts of events at the enterprise in crisis conditions are built. An analysis of hotel activities during the pandemic. The methods of scenario planning at the hotel business enterprise in the conditions of economic uncertainty are investigated. The difference between traditional and scenario approaches to strategic planning is clarified. Scenarios of possible events of the hotel business enterprise in the future in the conditions of a pandemic on the example of a scenario cross are developed.

Conclusion. Scenario planning proved its effectiveness during the global pandemic, when hotel enterprises that applied scenario planning were ready for change and simply applied a different scenario, continuing to go with the flow. Scenarios for further development of foreign economic activity of the enterprise are determined.

Ключові слова: сценарне планування; традиційне планування; готельний бізнес; сценарний хрест; стратегічний розвиток; всесвітня пандемія; прогнозування діяльності; зовнішньоекономічна діяльність

Keywords: scenario planning; traditional planning; hotel business; script cross; strategic development; global pandemic; activity forecasting; foreign economic activity

ВСТУП

Готельний бізнес традиційно вважається високо-дохідною сферою зовнішньоекономічної діяльності. Зі 195-ти країн світу до туризму залучені понад 150 держав. Останні десятиліття світовий туризм демонструє певний ріст, що приємно позначається на еконо-

міці багатьох країн світу, де він є одним з основних засобів доходу. Готельний бізнес є однією зі швидко розвинених галузей, на яку припадає 6% світового внутрішнього валового продукту та майже 5% усіх податкових постачань. Розвиток готельного бізнесу активно стимулює розвиток інших галузей та напрямів діяльності: міжнародного бізнесу, транспортної

індустрії, торгівлі, інформаційних технологій, сільськогосподарства, будівництва, сфери послуг у сфері краси та здоров'я, інноваційної сфери та багатьох інших [1]. Готельний бізнес сьогодні приносить великі прибутки, тому саме прибуток і є головною метою його діяльності.

З одного боку, готельний бізнес може вносити істотний внесок до поповнення валютних резервів держави, з іншого – бути «чорною дірою» в цих самих валютних резервах. Крім того, готельний бізнес можна віднести до найризикованіших видів економічної діяльності. Найбільш значущими факторами ризику вважаються економічна, політична та соціальна нестабільність у країнах та регіонах.

У 2020 р. майже увесь світовий туризм та підприємства готельного бізнесу зіткнулися із серйозним викликом у своєму розвитку – важкою кризою, яка виникла внаслідок стрімкого поширення пандемії нового виду коронавірусу (COVID-19) на всій планеті. За оцінкою Всесвітньої туристської організації при ООН (UNWTO), у 2020 р. кількість міжнародних туристів у світі знизилася на 20–30 % порівняно з прогнозуємим на початок січня зростанням у 3–4 %. Це, зі свого боку, призвело до втрат готельної сфери в обсязі 30–50 млрд дол. [2]. Готельні підприємства призупинили свою діяльність на невизначений термін. У підгалузях готелів велика кількість підприємств опинилися в надмірно важких умовах для ведення бізнесу, що серйозно позначається на можливостях працевлаштування. У зв'язку з різким падінням економічної активності робітники готельного бізнесу значно відчували катастрофічне скорочення робочого часу, потенційну втрату роботи та проблеми на шляху до вдосконалення діяльності підприємства. Через фінансові наслідки пандемії COVID-19 багато готельних підприємств підлягають гострому фінансовому тиску, тому без фінансової стійкості, як правило, неможливо підтримувати комерційну та операційну діяльність на підприємстві. Підтримка фінансової спроможності вимагає від підприємства адаптування існуючих систем бізнес-планування до більш турбулентним та невизначеним умовам ведення бізнесу, в яких прибуток та доступ до фінансування підлягає сукупному тиску.

В умовах всесвітньої пандемії для підтримки діяльності підприємства готельного бізнесу необхідне чітке визначення змісту та послідовності певних дій для досягнення поставлених цілей, що визначає процес планування та прогнозування діяльності підприємства. Грамотне планування діяльності та раціональне використання будь-яких ресурсів, які має підприємство, дає можливість подивитися у майбутнє бізнесу, розробити певну стратегію й тактику діяльності готельного підприємства та з часом призведе до головної мети з більш ефективним результатом. Використовуючи правильний підхід до планування, підприємство готельного бізнесу зможе значно скоротити терміни формування прогнозів та планів, що дозволить стрімко реагувати на мінливе середовище. Застосування сценарного планування на підприємстві готельного бізнесу в умовах всесвітньої пандемії дозволяє в найкоротші терміни спрогнозувати розвиток подій та актуалізувати планові показники для його ефективного управління.

МЕТА статті – розгляд сценарного планування роз-

витку зовнішньоекономічної діяльності підприємства готельного типу в умовах економічної невизначеності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження застосовується метод стратегічного планування – сценарне планування, за допомогою якого будуються всі можливі прогнози подій на підприємстві в кризових умовах.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогодні у просторах Інтернету та економічних посібниках можна зустріти різні трактовки терміну «сценарне планування» (табл. 1). Різні фахівці пропонують власні тлумачення та характеризують певний аспект стратегічного планування по-своєму, підкреслюючи його найбільш суттєві риси та особливості.

Сценарне планування – це доволі гнучкий процес опису можливих варіантів розвитку подій у майбутньому. Це частина стратегічного планування, що відноситься до інструментів та технологій, які дозволяють керувати невизначеністю майбутнього. Мета сценарного планування полягає не у виробленні прогнозів, а у формуванні широкої схеми, де будуть поміщені майбутні події. Відповідно воно є не методом прогнозування, а процесом роздумів про майбутнє та його обговорення, який допомагає розсунути межі сприйняття навколишнього середовища. Важливо розуміти, що традиційний та сценарний підходи до стратегічного планування не виключають один одного за ступенем важливості та використання, а, навпаки, дуже органічно доповнюють. Найважливішою з відзнак цих двох підходів є масштаб альтернативних ситуацій, що розглядаються, та інтервал часу планування. За цими показниками сценарне планування випереджає традиційне, тому що має більший масштаб та інтервал часу прогнозу. Розглянувши інші відмінності між традиційним та сценарним методами стратегічного планування, можна виділити для себе головні характеристики кожного (табл. 2).

Підприємство готельного бізнесу для свого розвитку зовнішньоекономічної діяльності повинно боротися за своє виживання в умовах всесвітньої пандемії та кризи, що утворилася в результаті. Але, як зазначає П. Друкер, важливішого значення у подальшому розвитку підприємства набуває боротьба за своє виживання саме після кризи [8]. Пандемія пройде, але дуже важливо намітити майбутній шлях розвитку, щоб забезпечити успішний «підйом».

Сценарне планування передбачає насамперед написання сценаріїв, та не одного, а декількох. Така необхідність пояснюється необхідністю наявності альтернативи вибору, оскільки це дає можливість керівникам підприємства подивитися на можливі варіанти з різного погляду, оцінити можливі наслідки вибору того чи іншого сценарію. Сценарії на підприємстві готельного типу під час змінення умов зовнішнього середовища, наприклад, під час пандемії, надають нові можливості та формують необхідне сприйняття на основі:

- спостереження (для показників змін, погроз та можливостей);
- аналізу (для формування причин та наслідків);
- створення образу майбутнього;
- прийняття рішення стосовно реалізації;

Таблиця 1

Визначення авторами терміну «сценарне планування» [складено на основі [3–7]]

Автор	Визначення
Джил Рінгланд, 1998	Сценарне планування – частина стратегічного планування, що відноситься до інструментів та технологій, які дозволяють керувати невизначеністю майбутнього [3].
Майкл Портер, 1985	Внутрішній несуперечний погляд на те, чим може обернутися майбутнє [4].
Пітер Шварц, 1991	Інструмент впорядкування наявних уявлень про можливі умови діяльності у майбутньому, в яких прийняте рішення виявиться правильним [5].
Пол Шумейкер, 1995	Рациональний спосіб подачі можливих варіантів майбутнього, в яких можуть реалізуватися прийняті організацією рішення.
Матс Линдгрєн, Ханс Бандхольд, 2009	Сценарне планування – метод, який дозволяє хоч якось підготуватися до «неочікуваного» майбутнього [6].
Генрі Мінцберг, 1994	Сценарне планування – це планування майбутнього в епоху, коли традиційне стратегічне планування застаріло [7].

Таблиця 2

Порівняльна характеристика традиційного та сценарного підходів до стратегічного планування на підприємстві

Фактор аналізу	Традиційне планування	Сценарне планування
Бачення майбутнього	Просте та може бути передбаченим можливими методами.	Завжди є складним та невизначеним
Застосований підхід	Певна стратегія створюється у конкретні часові рамки та фіксується у плані, який керує дії.	Розробляються багато сценаріїв можливих варіантів подій у майбутньому. Після чого формуються та обираються певні альтернативні сценарії для відповідної стратегії.
Перспектива	Часткова, бо все є рівно можливим.	Загальна, бо ніщо не є рівно можливим.
Пояснення	Минуле пояснює сьогоднішнє.	Майбутнє є сенсом сьогоднішнього.
Реалізація стратегії	Після створення плану.	Перетворення стратегії у послідовність стратегічних рішень.
Кількість можливих стратегій	Одна, яка була обрана більш ефективною.	Для кожної ситуації є своя стратегія, відповідна до неї.
Коригування плану	Корегується стратегія, що реалізується, якщо ситуація змінилася.	Корегування не відбувається, а здійснюється перехід до наступної стратегії, що йдуть за сценаріями.
Вибір ефективних стратегій	Найкращі стратегічні рішення.	Де найбільша невизначеність, рішення, що викликають ризик, та відповідальні рішення відкладаються до більшого аналізу навколишнього середовища.
Методи	Детерміністські та кількісні моделі (математичні та економічні).	Аналіз намірів, якісні та стохастичні моделі (кросфакторний та системний аналізи).

- плану дій (для оперативного управління);
- дії (коли вже визначені короткострокові цілі).

Тому для побудови чіткого сценарію потрібно сформувати контури майбутнього плану дій. Але для цього спочатку необхідно проаналізувати стан та розвиток підприємства готельного бізнесу у карантинному режимі, щоб, спираючись на ці дані, можна було планувати його майбутнє.

З початку березня 2020 р., коли Україну накрила перша хвиля COVID-19, готельні підприємства вже починали зазнавати збитків. Насамперед це пов'язано із закриттям кордонів багатьох держав світу та припиненням внутрішніх транспортних шляхів, оскільки відразу ж знизився потік іноземних туристів та туристів України. Головною метою готельних підприємств стало збереження функціонування та збереження персоналу, який залишився майже без роботи. Для підтримання відповідного рівня обслуговування під час багатьох обмежень підприємства концентрували увагу на безпеці гостей готелю, створювали необхідні умови, щоб вони почували себе спокійно та захищеними. Глобальна цифровізація лягла в основу нової політики підприємств. Уже на етапі першого відновлення після карантину головною метою готельних підприємств стало повернення прибутку, частину якого вони значно тоді втратили. Скрутне становище

сприяло створенню цінності розвивати нові технології у сфері готельного бізнесу, аби надалі бути стійкими до різних змін зовнішнього середовища.

Незабаром світ охопила і друга хвиля пандемії, що глобальніше позначилася на роботі готельних підприємств. Через розповсюдження коронавірусу та карантинних заходів готелі залишилися без постійних клієнтів, відбувається значне скорочення персоналу, багато готуються до закриття або вже закрилися. Це призвело практично до повної зупинки діяльності у сфері готельного бізнесу. Лідери готельної галузі попросили державної підтримки (податкової, фінансової та адміністративної) і самі стали готувати «відповідні заходи» для відновлення їх діяльності після кризи. Підприємства вирішили поєднати цифровізацію та докризову стратегію для подальшого свого розвитку. Надійшла ціннісна пропозиція підвищувати віртуальну взаємодію в якості запобіжних заходів.

Під час формування сценарію частіше віддають перевагу найгіршому та найкращому варіантам розвитку подій, збираючи підсумковий сценарій як середній між двома варіантами. Такий підхід призведе до того, що розгляд сценаріїв буде ближчим до оптимістичного варіанту ніж до песимістичного, бо людина хоче бачити тільки сприятливий розвиток подій та одразу відкине поганий, навіть не розглядаючи його.

Але позаяк майбутнє складається не тільки з однієї невизначеності, та висока вірогідність, що їх є декілька, у сценарному аналізі найефективнішим підходом є використання сценарного хреста, який за допомогою двох питань пояснює чотири варіанти розвитку подій. Обґрунтуванням такого факту є висновок Т. Сааті про те, що саме попарне порівняння прирyamанне людському мисленню, та ці варіанти приймаються більш ефективно [9].

В умовах пандемії готельне підприємство для свого подальшого розвитку зовнішньоекономічної діяльності буде сценарії розвитку подій із двох актуальних невизначених питань:

– як довго триватиме всесвітня пандемія? (мине

швидко або тривало з постійними сезонними спалахами);
– чи залишаться певні зміни на підприємствах готельного бізнесу після кризи? (діяльність повернеться до колишніх умов або зміни стануть звичними для майбутнього розвитку).

Важливо знати, що сценарний хрест не є інструментом, який фіксує логіку подій як у певний момент часу, так і упродовж усього процесу планування. Сценарний хрест першої хвилі пандемії буде значно відрізнятися від подій другої хвилі. Зобразивши сценарний хрест можливих подій другої хвилі наступу коронавірусу, можна розробити приблизні сценарії відносно майбутнього розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства (рис.1).

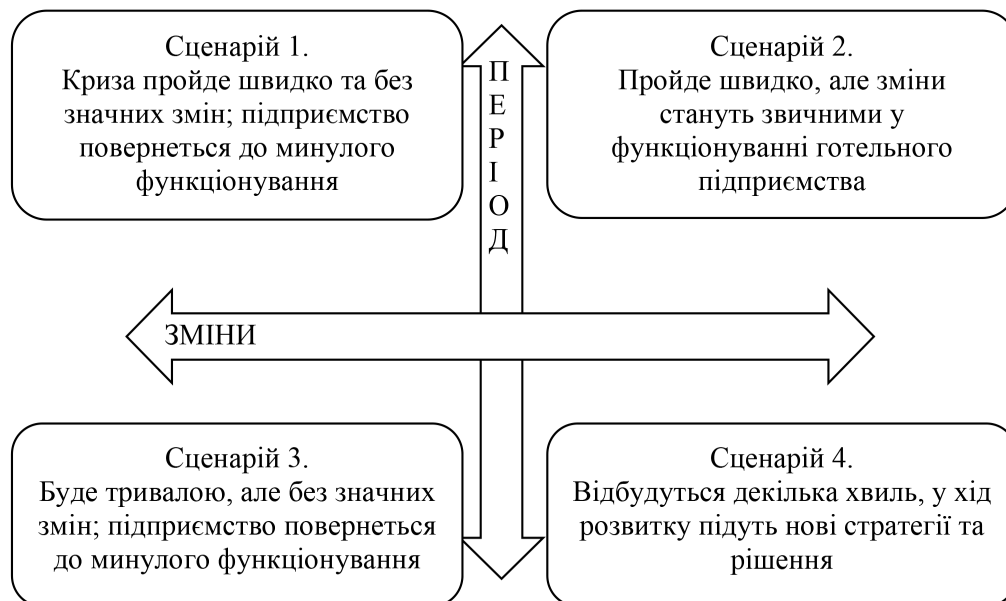

Рис. 1. Сценарний хрест можливих подій другої хвилі пандемії на готельному підприємстві

Отже, ми бачимо дві невизначеності: вертикальна вісь (період продовження пандемії) та горизонтальна вісь (результати змін після пандемії).

Короткий період карантину за час другої хвилі був визначений близько року – березень 2021 р., тривалий визначається у два роки – березень-квітень 2022 р. з частими сезонними спалахами до чотирьох років. За прогнозами має скінчитися у 2024 р.

Невизначеність результатів змін після хвилі пандемії пов'язана насамперед з прийняттям підприємством цих результатів. Чи повернеться підприємство до минулого функціонування або ж теперішній світ для нього вже ніколи не стане таким, яким він був. Тому змістом горизонтальної осі є саме трансформація персоналу та бізнесу в умовах пандемії.

Спираючись на рис. 1, можна детальніше проаналізувати кожний із наведених сценаріїв розвитку подій на підприємстві.

Сценарій 1 передбачає, що підприємство не стане приймати введених карантинних обмежень та після короткого періоду повернеться до свого минулого функціонування, яке було на період січня 2020 р. Такий сценарій відповідає стратегії «концентрація на наявному».

Сценарій 2 полягає у швидкому завершенні карантину, але будуть прийняті нові зміни, до яких суспільство та підприємство звикнуть також швидко. Ці

зміни позитивно впливатимуть на діяльність та розвиток підприємства, бо вони витримали пандемійні випробування, стали прогресивними. Такий сценарій відповідає стратегії «швидкого зростання».

Сценарій 3 передбачає негативний вплив пандемії на підприємство, але розрахунок йде на те, що суспільством буде створюватися опір проти пандемійних змін. Погрози стануть впливовими для тих підприємств, які зорієнтовані тільки на COVID-19. Цей сценарій відповідає стратегії «скорочення активів».

На відміну від усіх вищенаведених варіантів, сценарій 4 є найпесимістичнішим, бо він передбачає тривалий період пандемії та непередбачуваний результат. Згідно з сценарієм передбачається декілька хвиль коронавірусу, результат яких потребує повного оновлення готельного бізнесу, а багатьох підприємств взагалі чекатиме загроза банкрутства. Усе залежить від того, як підприємство відреагує на зміни і які дії буде впроваджувати. Цей сценарій відповідає стратегії «розвиток або вихід».

ВИСНОВКИ

Розроблення сценаріїв для розвитку зовнішньоекономічної діяльності в готельному бізнесі дійсно важке в період кризи. Людина XXI ст. має вміння адаптуватися до різних, іноді жорстоких, способів життя, змінюючи структуру та концепцію професійного середовища [10]. В ідеалі менеджери на підпри-

емстві, що працюють над сценаріями, повинні упевнитися, що кожний сценарій являє собою окрему структуру галузі, а також розглянути стратегічні виклики кожного з них та готовність до них підприємства.

У поточному році сподіватися на зростання туризму не доводиться у зв'язку з поширенням пандемії коронавірусу та прогнозуванням наступної хвилі. Але саме за допомогою альтернативних сценаріїв та вибору відповідних стратегій підприємці зможуть отримати підтримку та допомогу в тому, як впевнено функціонувати та вийти з кризи, а також отримати вигоду з дій, які підприємства приймали в розпал карантину. Сценарне планування продемонструвало свою ефективність у період всесвітньої пандемії, коли готельні підприємства, які застосували сценарне планування, були готові до змін та просто застосовували інший сценарій, продовжуючи плисти за течією.

Список використаних джерел

1. Федоров Р.Г. Гостиничный бизнес как составляющая современной индустрии туризма. *Молодой ученый*, 2013. № 4. С. 307–311.
2. UNWTO. URL: <https://www.unwto.org/>
3. Рингланд Д. Сценарное планирование для разработки стратегии. М., 2008. 560 с.
4. Портер М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2007. 453 с.
5. Шварц П. Ваше официальное будущее. Искусство предвидения и планирования будущего. Москва: АСТ, 2008. 239 с.
6. Линдгрэн М., Бандхольд Х. Сценарное планирование: связь между будущим и стратегией. Москва: ЗАО «Олимп

Бизнес». 2009. 256 с.

7. Mintzberg H. Rise and Fall of Strategic Planning. Simon and Schuster, 1994. 458 p.

8. Друкер П. Менеджмент. Вызовы XXI века. Москва: Манн, Иванов и Фербер. 2012. 256 с.

9. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий. Москва: Радио и связь. 1993.

10. Продиус Ю.І., Ковтуненко К.В., Бондаренко К.О. Процеси глобалізації та їх вплив на розвиток міжнародного бізнесу. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 12/4. С. 17–21

References

1. Fedorov R.G. Hotel business as a component of the modern tourism industry. *Young scientist*. 2013. No. 4. pp. 307–311 (in Russian).

2. UNWTO. URL: <https://www.unwto.org/>

3. Ringland D. Scenario planning for strategy development. Moscow, 2008. 560 p. (in Russian).

4. Porter M. Competitive strategy: methods of analysis of industries and competitors. Moscow: Alpina Business Books, 2007. 453 p. (in Russian).

5. Shwartz P. Your official future. The art of foresight and planning for the future. Moscow: AST, 2008. 239 p. (in Russian).

6. Lindgren M., Bandhold H. Scenario planning: the link between the future and strategy. Moscow: ZAO Olymp-Business, 2009. 256 p. (in Russian).

7. Mintzberg H. Rise and Fall of Strategic Planning. Simon and Schuster, 1994. 458 p.

8. Drucker P. Management. Challenges of the XXI century. Moscow: Mann, Ivanov and Ferber, 2012. 256 p. (in Russian).

9. Saati T. Decision-making. Hierarchy analysis method. Moscow: Radio and communication, 1993 (in Russian).

10. Prodius Y.I., Kovtunencko K.V., Bondarenko K.O. Processes of globalization and ix injection for the development of international business. *Economics. Finances. Law*. 2020. № 12/4. pp. 17–21 (in Ukrainian).

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
tkachenko26091980@gmail.com

д.е.н., професор, ректор, ВНЗ
"Міжнародний технологічний
університет «Миколаївська
політехніка»"

ПОТИШНЯК

Олена Миколаївна
potyshnjak3709z@gmail.com

д.е.н., професор, Харківський
національний технічний університет
сільського господарства ім. Петра
Василенка

ПОЛЯКОВА

Євгенія Сергіївна
riske2074@gmail.com

к.е.н., доцент, проректор з науково-
педагогічної роботи, ВНЗ
"Міжнародний технологічний
університет «Миколаївська
політехніка»"

УДК 657

ТОПКРОСС ИТОГОВЫХ НОРМАТИВОВ ФУНКЦИЙ ПРОИЗВОДСТВ**DEFINITION OF GENERALIZED INDICATORS OF ACTIVITY UNITS**DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2021.6.3>

TKACHENKO Serhii – Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution "International Technology University «Mykolaiv Polytechnic»"

POTYSHNIAK Olena – Doctor of Economics, Professor, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

POLIAKOVA Yevheniia – PhD in Economics, Associate Professor, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution "International Technology University «Mykolaiv Polytechnic»"

Делается целевая попытка установить взаимосвязь экономических показателей с показателями качества таким образом, чтобы оценить деятельность производства не по принципу лучше – хуже, а по количественным критериям. В результате решения данного вопроса достигнута узловная цель, показать, что возможно такое планирование показателей качества и объемов выпускаемой продукции, структуры её, которое обеспечивает наилучшее использование производственных средств, то есть максимальную отдачу на каждую вложенную гривну, а также достижение качественных показателей оптимальным путём.

* * *

В управлінні якістю продукції, що випускається необхідно, щоб господарський механізм виробництва (прибуток, рентабельність, ціни і так далі) був важелем впливу на рівень якості. Звідси очевидна необхідність вивчення питань взаємозв'язку економічних показників з показниками рівня якості продукції. Причому для науково обгрунтованого рішення таких задач необхідні також економіко-математичні моделі. Вивченню даного питання приділялася і раніше значна увага. У дослідженнях розглядаються діючі системи з урахуванням впливу якісних показників, без акцентування уваги, що об'ємні і якісні характеристики продукції, що випускається, будучи кінцевими і результируючими показниками діяльності виробництва, визначають продуктивність виробництва, так як ними характеризуються чистий прибуток, раціональне використання ресурсів, майна, засобів. Робиться спроба встановити взаємозв'язок економічних показників з показниками якості таким способом, щоб оцінити діяльність виробництва не за принципом краще – гірше, а за кількісними критеріями. У статті розглянуті питання аналізу якості продукції, які вирішуються математико-статистичними методами. Увага приділена розробленню алгоритмів обробки статистичної інформації за якістю і зв'язку між показниками якості продукції та виробничими факторами. Проведене дослідження, призначене для фахівців, що займаються розробленням, впровадженням та експлуатацією комплексних систем управління якістю на виробництвах з безперервним випуском готової продукції. В результаті вирішення даного питання досягнута мета, показати, що можливо таке планування показників якості та обсягів продукції, що випускається, структури її, яке забезпечує найкраще використання виробничих засобів, тобто максимальну віддачу на кожен вкладену гривню, а також досягнення якісних характеристик її параметрів оптимальним шляхом.

* * *

In managing the quality of products, it is necessary that the economic mechanism of production (profit, profitability, prices, and so on) is a lever of influence on the level of quality. Hence, it is obvious that it is necessary to study the issues of the relationship between economic indicators and indicators of the level of product quality. Moreover, for a scientifically grounded solution of such problems, economic and mathematical models are also needed. Considerable attention was paid to the study of this issue before. The studies consider the operating systems, taking into account the influence of quality indicators, without focusing on the fact that the volume and quality characteristics of products, being the final and resulting indicators of production activities, determine the

productivity of production, since they are characterized by net profit, rational use of resources, property, funds. An attempt is made to establish the relationship between economic indicators and quality indicators in such a way as to evaluate the production activity not according to the principle of better or worse, but according to quantitative criteria. The paper deals with the issues of product quality analysis, which are solved by mathematical and statistical methods. Attention is paid to the development of algorithms for processing statistical information on quality and the relationship between product quality indicators and production factors. The conducted research is intended for specialists engaged in the development, implementation and operation of complex quality management systems in industries with continuous production of finished products. As a result of solving this key issue, the general goal was achieved, to show that it is possible to plan indicators, criteria for assessing the quality and volumes of finished products, its structure, which ensures the best use of production assets, that is, the maximum return on each invested hryvnia, as well as the achievement of high-quality indicators in an optimal way.

Ключевые слова: атрибут, задача, итоговый, норматив, производство

Ключові слова: атрибут, виробництво, задача, норматив і підсумковий

Keywords: activity, definition, generic, indicator, quality, subdivision, system

ВСТУПЛЕНИЕ

При управлении качеством выпускаемой продукции необходимо, чтобы хозяйственный механизм производства (прибыль, рентабельность, цены и т.д.) являлся рычагом воздействия на уровень качества. Отсюда очевидна необходимость изучения вопросов взаимосвязи экономических показателей с показателями уровня качества продукции. Причём для научно обоснованного решения таких задач необходимы также экономико-математические модели.

Изучению данного вопроса уделялось и раньше значительное внимание. В исследованиях [1-6] рассматриваются действующие системы с учётом влияния качественных показателей, без акцентирования внимания, что объёмные и качественные характеристики выпускаемой продукции, являясь конечными и результирующими показателями деятельности производства, определяют продуктивность производства, так как ими характеризуются чистая прибыль, рациональное использование ресурсов, имущества, средств.

ЦЕЛЬ РАБОТЫ

Делается попытка установить взаимосвязь экономических показателей с показателями качества таким образом, чтобы оценить деятельность производства не по принципу лучше-хуже, а по количественным критериям.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье рассмотрены вопросы анализа качества продукции, решаемые математико-статистическими методами. Внимание уделено разработке алгоритмов обработки статистической информации по качеству и связи между показателями качества продукции и производственными факторами. Проведённое исследование, предназначено для специалистов, занимающихся разработкой, внедрением и эксплуатацией комплексных систем управления качеством на производствах с непрерывным выпуском готовой продукции.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Деятельность вахты, установки, цеха, производства на предприятиях с непрерывным производством готовой продукции оценивается по объёмным и качественным показателям. Причём оба показателя являются важными и взаимозависимыми. Связь показателей (критериев) обратно пропорциональна, т.е. выход высококачественных продуктов в объёмных величинах

будет значительно меньше, чем менее качественных компонентов или продуктов.

Для совместного учёта рассматриваемых факторов будем использовать обобщенный показатель J , оценивающий деятельность подразделений:

$$J = \sum_i^n q_i J_i; \quad q_i = \frac{Q_i - Q_{i\min}}{Q_{i\max} - Q_{i\min}},$$

где q_i – коэффициент объёма выпущенного продукта или компонента; $i = 1, 2, 3, \dots, n$ – количество вырабатываемых подразделением продуктов; Q_{\min} и Q_{\max} – min и max объём окончательно выработанной i -ой готовой продукции соответственно.

Учитывая, что число производимых продуктов на разных рабочих местах различно, а для сравнимости результатов деятельности подразделений необходима единая величина измерения, введём показатель

$$J = \frac{1}{n} \sum_i^n q_i J_i,$$

где n – количество вырабатываемых подразделением готовых продуктов.

В этом случае величина J представляет собой линейную комбинацию нормированных значений q_i , J_i , и используемый хозяйственный показатель, и критерий оценки качества будет удовлетворять неравенству $0 \leq J \leq 1$.

Для большей наглядности этого показателя умножим его на 100, тогда для каждого звена эта величина будет изменяться в интервале $0 \leq J \leq 100$.

Величина J является суммой большого числа парных произведений случайных величин q_i , J_i , и, принимая во внимание устойчивость нормального закона распределений, будем считать закон распределения J нормальным, тогда, определив математические ожидания составляющих элементов J , найдём её усреднённое значение:

$$J_\phi = \frac{1}{n} \sum_i^n [\bar{q}_i \bar{J}_i + K q_i J_i],$$

где \bar{q}_i – усредненное значение соответствующего

объёма i -го продукта; \bar{J}_i – усредненное значение комплексного показателя качества i -го продукта; Kq_iJ_i – корреляционный момент переменных q_iJ_i , определяемый соотношением

$$Kq_iJ_i = E[(q_i - \bar{q}_i)(J_i - \bar{J}_i)],$$

где E – операция математического ожидания.

Это соотношение отражает взаимосвязь параметров q_i и J_i . Если параметры q_iJ_i независимы, то

$$J_\phi = \frac{1}{n} \sum_i^n \bar{q}_i \bar{J}_i, \text{ а дисперсия парных произведений}$$

этих величин определится соотношением

$$D[J] = \frac{1}{n} \sum_i^n [E(q_i^2)E(J_i^2) - \bar{q}_i^2 \bar{J}_i^2],$$

где $E(q_i^2) = D[q_i] + q_i^2$; $E(J_i^2) = D[J_i] + J_i^2$,

или в приведённом виде

$$D[J] = \frac{1}{n} \sum_i^n [D(q_i)D(J_i) + \bar{q}_i^2 D(J_i) + \bar{J}_i^2 D(q_i)].$$

Полученные оценки показателя $J - J_{cp}$ и $D[J]$

могут быть использованы для определения усредненного показателя, характеризующего деятельность подразделения, и отклонений от его среднего значения. Кроме того, эти оценки можно применять для сравнения деятельности подразделений в текущие периоды или сравнения деятельности подразделений разных периодов. Однако вполне естественно требование управлять показателем, характеризующим работу подразделения, особенно начального этапа – планирования. Для этого необходима математическая модель связи показателя с факторами воздействия, его определяющими.

Одним из методов построения такой модели и является установление по числам регрессионной зависимости между основным признаком, факторами.

Полученная модель может быть использована для планирования значения J и сравнения фактических его значений с планируемыми. Кроме того, данную модель можно применять для оптимизации параметров q_iJ_i , основываясь на методах стохастического программирования. Для получения первого оптимизационного результата будем искать \max функционала

$$\bar{J} = \frac{1}{n} \sum_i^n \bar{q}_i \bar{J}_i \rightarrow \max \text{ при ограничивающих обстоя-}$$

тельствах, определяемых установленными допустимыми интервалами изменения комплексных показателей каждого из видов компонентов или продуктов, вырабатываемых внутренним структурным подразделением: $\bar{J}_{i \min} \leq \bar{J}_i \leq \bar{J}_{i \max}$, $i = 1, 2, 3, \dots, n$.

Решение этой задачи позволит найти искомые переменные q_i , характеризующие объём вырабатываемого i -го вида продукции при доставлении $\max J$. Обратный переход от q_i к реальным объёмам вырабатываемой продукции производится по связи

$$Q_i = q_i Q_{i \max} + (1 - q_i) Q_{i \min}.$$

Сравнение фактически полученного результата Q_i с Q_i , полученным из условия достижения $\max J$, позволит судить о деятельности подразделения с учётом показателей качества выпущенных продуктов. Такой подход к оценке деятельности подразделения, выпускающего продукцию, не является единственным. В качестве примера может быть рассмотрено следующее решение: $q_1 + q_2 + \dots + q_p = q$, где J – показатель оценки деятельности подразделения; q_p – объём выработанных компонентов или продуктов.

Используя соотношение $\frac{q_1}{q}$, получим: $\sum_i^p q_i = 1$;

$$J = \sum_i^p q_i J_i.$$

J представляет собой выпуклую линейную комбинацию значений J_i с весами q_i , используя которые можно определить J_i , которые бы доставили \max значению J . В данном случае $q_i \in [0, 1]$ для каждого i ; J есть выпуклая линейная комбинация всех значений J_i ; $J_i \in [0, 1]$, то есть J будет удовлетворять условию $0 \leq J \leq 1$. $\max J$ будем искать, используя метод множителей Лагранжа:

$$J = \sum_i^p q_i J_i \rightarrow \max ; \sum_i^p q_i = 1,$$

что позволит определить экстремальное J_i , которое в сравнении с фактически достигнутым объективно оценит деятельность структурного подразделения.

Кроме введенного обобщенного показателя деятельности подразделения $J = \sum_i^p q_i J_i$ можно рассматривать

обобщенный показатель как вектор, составляющими которого являются векторы отдельных продуктов, характеризующиеся объёмом качества. Для случая некоррелированности складываемых векторов составляющие суммарного вектора будут равны суммам составляющих:

$$J = \sum_i^p J_i, i = 1, 2, 3, \dots, p ; q = \sum_i^p q_i.$$

Числовыми характеристиками вектора итогового показателя также будут математическое ожидание, дисперсия и корреляционный момент составляющих величин.

Поскольку складываются независимые случайные величины, то по теореме сложения математических ожиданий $\bar{J} = \sum_i^p \bar{J}_i$, $\bar{q} = \sum_i^p \bar{q}_i$; по теореме сложения

дисперсии $D[J] = \sum_i^p D[J_i]$, $D[q] = \sum_i^p D[q_i]$; по

теореме сложения корреляционных моментов при $i \neq j$ $K^{Jq} = K_{ij}^{(J)} + K_{ij}^{(q)}$. Последнее соотношение представляет собой сумму корреляционных матриц слагаемых, дающих корреляционную матрицу суммы двух некоррелированных случайных векторов. $K_{ij}^{(J)}$ и $K_{ij}^{(q)}$ обозначают соответственно корреляционные моменты величин (J_i, J_j) , (q_i, q_j) . Для сравнения деятельности различных звеньев вышеописанным способом умножим обобщенный показатель на $\frac{1}{p}$, что позволит учесть весь состав изготовленной в схеме продукции.

Используя один из предложенных способов определения обобщенного показателя деятельности подразделений, можно объективно (количественно) оценить деятельность любого из уровней управления производством на промышленных предприятиях с непрерывным выпуском готовой продукции.

ВЫВОДЫ

В результате решения данного вопроса достигнута цель, показать, что возможно такое планирование показателей качества и объемов выпускаемой продукции, структуры её, которое обеспечивает наилучшее использование производственных средств, т.е. максимальную отдачу на каждую вложенную гривну, а также достижение качественных показателей оптимальным путём.

Список использованных источников

1. Методология управления качеством и устойчивым развитием экономических систем: монография / А.В. Бабкин и др. Санкт-Петербург: Политехнический

университет, 2007. 753 с.

2. Бражникова М.А., Сафронова Е.Г. Стратегические приоритеты машиностроительного комплекса. Москва: Дашков и К°, 2015. 211 с.

3. Горелов Д.В. Организационно-экономические аспекты обеспечения качества бизнес-планирования на промышленных предприятиях: монография. Москва: Дашков и К°, 2014. 143 с.

4. Сидорова М.И., Мастеров А.И. Экономико-математические модели в управленческом учёте и анализе. Москва: Дашков и К°, 2013. 228 с.

5. Сушко О.П., Пластинин А.В. Прогнозирование ценовой динамики целлюлозно-бумажной продукции российских и мировых производителей: монография. Архангельск: САФУ, 2015. 136 с.

6. Черняк В.И. Введение в прикладную эконометрику. Москва: Макс пресс, 2018. 317 с.

References

1. Methodology for quality management and sustainable development of economic systems: monograph / A.V. Babkin, et.al. Saint Petersburg: Polytechnic University, 2007. 753 p. (in Russian).

2. Brazhnikova M.A., Safronova E.G. Strategic priorities of the machine-building complex. Moscow: Dashkov i K°, 2015. 211 p. (in Russian).

3. Gorelov D.V. Organizational and economic aspects of ensuring the quality of business planning at industrial enterprises: monograph. Moscow: Dashkov and K°, 2014. 143 p. (in Russian).

4. Sidorova M.I., Masterov A.I. Economic and mathematical models in management accounting, analysis. Moscow: Dashkov i K°, 2013. 228 p. (in Russian).

5. Sushko O.P., Plastinin A.V. Forecasting the price dynamics of pulp and paper products of Russian and world producers: monograph. Arhangelsk: NAFU, 2015. 136 p. (in Russian).

6. Chernyak V.I. Introduction to Applied Econometrics. Moscow: Max press, 2018. 317 p. (in Russian).

ДАШКОВСЬКАОлена Ростиславівна
dashkovskaolena@gmail.com

УДК 34.045

**ГРОШОВИЙ СУРОГАТ ЯК ЮРИДИЧНА
КАТЕГОРІЯ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА****ВАСЮТИН**Владислав Олександрович
vlad_vasiutin@ukr.net**MONETARY SURROGATE AS A LEGAL
CATEGORY: GENERAL THEORETICAL
CHARACTERISTICS**д.ю.н., професор, Національний
юридичний університет імені
Ярослава МудрогоDOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2021.6.4>студент, Національний
юридичний університет імені
Ярослава Мудрого**DASHKOVSKA Olena** – Doctor of Law, Professor, Yaroslav Mudryi National Law University**VASIUTIN Vladyslav** – student, Yaroslav Mudryi National Law University

У сучасних правових системах грошові сурогати є нестандартним явищем, що актуалізує потребу загальнотеоретичного дослідження поняття та змісту терміна «грошовий сурогат» як юридичної категорії. У ході аналізу наукових джерел, присвячених проблемі функціонування феномену «грошового сурогату», виявлено кілька підходів трактування даного фінансового інструменту. У статті визначено специфіку феномена «грошовий сурогат», запропоновано класифікацію форм грошових сурогатів і сформульовано детальний перелік ознак, що характеризують замітники легітимних форм грошей.

* * *

The emergence of monetary surrogates is a consequence of the inability to comprehensively meet the public needs for servicing the turnover of various objects (property, rights, etc.) solely with the help of money. Bringing a short-term positive economic effect, monetary surrogates compete with state money, disrupting money circulation. An important role in limiting monetary surrogates is played by legal remedies, the effective use of which is possible only if the content of the legal category «monetary surrogate» is determined. At the same time, the norms of law do not disclose its content, and in the scientific community there is a discussion on this issue, while its vector is shifted towards understanding the monetary surrogate only as a means of payment, unnecessarily narrowing it.

The reliability and validity of the results are achieved through the integrated application of the comparative legal method (when comparing the concepts of money and monetary surrogate, as well as other single-order legal categories), logical-theoretical methods, and other research methods. As a result of the study, the authors tried to determine the content of the legal category «monetary surrogate» from the standpoint of his main economic functions of money, which allows not only to distinguish this category from related concepts, but effectively apply various legal restrictions, which the use of monetary surrogates.

Theoretical bases of research of private monetary systems are developed, in particular, their classification on the following signs is carried out: appointment, the status of the issuer, sphere of distribution. It is determined that the main reasons for the emergence of private money are the insufficiency or unsuitability of public currencies to service economic relations. The place of electronic money in the modern globalized economy is highlighted. It was found that the emergence of cryptocurrencies initiated a new stage in the development of the monetary system, which is characterized by the lack of a single issuer and the inability of the state to regulate them.

Ключові слова: гроші, грошовий сурогат, криптовалюта, фінансово-правова система, функції грошей, об'єкт права

Keywords: money, monetary surrogate, crypto currency, financial and legal system, functions of money, object of law

ВСТУП

Поява грошових сурогатів є наслідком неможливості повною мірою задовольнити громадські потреби майнового характеру виключно за допомогою грошей. Привносячи короткостроковий ефект, грошові сурогати конкурують з офіційно визнаними державою грошовими одиницями, дезорганізуючи грошовий обіг. Важливу роль в обмеженні грошових сурогатів відіграють правові засоби, ефективне використання яких можливе лише за умов визначення змісту юридичної категорії «грошовий сурогат». Юридична наука оминає визначення грошових сурогатів як об'єктів правовідносин, а в науковому середовищі з цього приводу триває дискусія, загальний вектор якої зміщується у бік розуміння грошового сурогату виключно як платіжного засобу, необгрунтовано звужуючи його функціональне призначення.

МЕТОДИ

У процесі дослідження застосовані як загально-

наукові, так і спеціально юридичні методи дослідження фінансово-правових відносин, зокрема, історичного, порівняльного, логічного та системно-структурного аналізу спеціалізованих інформаційних джерел, узагальнення та конкретизації сучасних тенденцій обігу грошових одиниць.

МЕТА статті – визначення поняття, змісту та функціонального призначення грошових сурогатів як юридичної категорії в умовах світових глобалізаційних процесів та сучасних трансформацій правової системи України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Протягом багатьох тисячоліть гроші є одним з важливих і потужних компонентів фінансово-правової системи кожної держави світу. У зв'язку з активізацією міжнародних торговельних зв'язків гроші відіграють першорядну роль в усіх сферах економічних відносин як джерело безперебійного функціонування господарської діяльності.

Процес трансформації людського життя відбувається в усіх напрямках, зокрема через грошову форму. Передумовами зародження грошей були товарні відносини між людьми, які базувалися на бартерній системі взаєморозрахунків. Як відомо, на початку еволюції грошового обігу прототипами грошей були наконечники стріл, мушлі каури, намисто, шкури тварин, хутра, худоба тощо.

Надалі відбулася модифікація грошей у срібні і золоті сплави у формі кола. На етапі карбування маленькі злитки позначалися індивідуальними мітками – малюнками, що дозволяло визначити джерело і номінал монети. У процесі еволюції товарних відносин з метою вирішення проблем транспортування монет виникла потреба у зміні їх зовнішнього вигляду, наслідком чого стала заміна металевих монет паперовими аналогами, що дозволило значною мірою полегшити процес товарообігу. Нарівні з ростом товарного виробництва з'явилися кредитні гроші, а потім і, так звані, сурогатні гроші.

Академічний тлумачний словник української мови визначає поняття «сурогат» як «замінник натурального продукту, який має лише деякі його властивості» [1 с. 855]. Фахові словники пропонують тлумачення категорії «грошові сурогати» як будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не Національним банком України і виготовлені з метою здійснення платежів у господарському обороті, крім валютних цінностей [2, с. 190]. До грошових сурогатів належать векселі, податкові заліки, боргові заліки, бартерні угоди тощо.

Зарубіжні дослідники замінюють категорію «грошовий сурогат» синонімічними термінами, наприклад: «замінники грошей», «грошові субінститути», «квазігроші», «майже гроші». В якості альтернативи реальних форм грошей С. Фішер пропонує виокремити особливу категорію «майже гроші», підкреслюючи назвою, що вони не володіють повною мірою тими функціями, які властиві грошам» [3, с. 488-490].

З позиції С. Гезелля, класичні форми грошей не є ефективними, оскільки «зникають з обігу щоразу, як виникає підвищена потреба в них, і насичують ринок в моменти, коли їх кількість і без того надмірна» [4, с. 266-276]. Отже, «грошові сурогати» або «вільні гроші» мають значну перевагу, оскільки за умов їх активного впровадження процедура товарообігу відбувається значно легше.

У сучасних умовах розвитку правової системи грошовий сурогат як механізм здійснення розрахунків між суб'єктами правовідносин є, мабуть, одним з найбільш специфічних серед усіх фінансових інструментів. На думку експертів, такого роду характеристика обумовлена нестандартністю функціонування грошових сурогатів. По-перше, зародження інструменту «грошовий сурогат» можливо тільки в умовах кризової економіки, характерною ознакою якої є нестача офіційно визнаної валюти. По-друге, поява грошових сурогатів обумовлена здійсненням жорсткої грошово-кредитної політики з боку держави, кінцевою метою якої є очищення національної економіки від інфляційних процесів [5, с. 12].

Обіг грошових сурогатів впливає як на правову

систему загалом, так і безпосередньо на діяльність окремих суб'єктів правовідносин, залишаючи відбиток на їх подальшому розвитку. У фахових джерелах виділяють три основні підходи до інтерпретації поняття «грошовий сурогат». Перший підхід характеризує грошовий сурогат як негрошовий фінансовий інструмент, який вводить в грошовий обіг з метою заміни офіційно дозволеної валюти. Інший підхід базується на думці, що грошовий сурогат – це платіжний засіб. Третій підхід визначає грошовий сурогат як специфічну форму валюти, що у більшості випадків представлена у вигляді дорожніх чеків, кредитних карток, депозитів та в інших формах, головною функцією яких є функція платіжного засобу.

Отже, грошовий сурогат – це особливий платіжний засіб, який вводить в обіг певним колом осіб з метою проведення платежів. Одна з відмінних ознак грошових сурогатів полягає в обов'язковому визначенні кола осіб, які використовують грошові сурогати як засіб обміну. На відміну від офіційно дозволених форм грошей, які використовуються усіма учасниками правових відносин, визнання особливостей грошових сурогатів відбувається не відповідно до законів держави, а з огляду на умови, прописані у договорі з приватним емітентом.

Емісія замінників офіційно визнаних форм грошей існує в економіці практично будь-якої країни, але зазвичай випуск грошових сурогатів не виходить за межі мінімального обсягу. Існує імовірність виникнення обставин, які здатні сприяти раптовому збільшенню випуску сурогатів. До переліку основних причин зародження і подальшого розвитку грошових сурогатів належать: 1) нестача офіційно дозволених (легальних) грошових знаків [6, с. 3]; 2) виникнення нових форм грошових знаків, ще офіційно не схвалених державою; 3) зниження позиції вітчизняної валюти на тлі товарного дефіциту; 4) граничний (обмежений) асортимент кредитних функцій комерційних банків в умовах політичної та економічної нестабільності; 5) відсутність можливості введення повної заборони на функціонування грошових сурогатів як легітимних платіжних засобів під час політичної кризи; 6) жорстка грошово-кредитна політика держави; 7) розквіт спекулятивного попиту на гроші через високі темпи інфляції; 8) функціонування чистого бартеру [7, с. 334].

Зародження феномена «грошовий сурогат» стало можливим у 90-ті рр. ХХ ст., коли цей фінансово-правовий інструмент посів місце офіційної валюти у здійсненні внутрішніх взаєморозрахунків між суб'єктами правовідносин в умовах економічної кризи. Найбільш яскравим прикладом використання грошових сурогатів було введення в СРСР талонів на більшість товарів продуктової та промислової групи. За допомогою такого роду замінників держава регулювала процеси розподілу і поповнення обмеженої кількості грошової маси на тлі жорсткої економічної рецесії. Крім талонів, до складу грошового обігу входили й інші форми грошових сурогатів, наприклад: короткострокові зобов'язання Державного казначейства, облігації, різні чеки, бони. Відповідальними за випуск такого роду платіжних засобів були уряд, місцеві органи влади, відділення банків, окремі (приватні) підприємства.

В умовах сучасних правових відносин грошові сурогати слід розглядати як засоби визначення вартості, що можуть бути використані в процесі торгівлі як в натуральній, так і в цифровій формі; їх не слід прирівнювати до такого елементу фінансової системи, як гроші. Сутність популярних форм грошових сурогатів (наприклад, криптовалюти) полягає у зберіганні грошової вартості на електронних носіях, таких як: смарт-карти і жорсткий диск комп'ютера. У такому випадку емітентом грошових сурогатів є юридична особа (підприємство), яка діє самостійно, без доручення національного та комерційних банків.

Загально визнано, що фінансовий інструмент визнається грошами, якщо виконує п'ять основних функцій валюти, що властиві цій економіко-правовій категорії [8, с. 39-48]. Грошові сурогати (наприклад, у формі криптовалюти) лише частково виконують функції повноцінних грошей через свою економічну сутність та невизначений юридичний статус. Вони використовуються як міра вартості, засіб обігу, фінансовий інструмент для погашення зобов'язань, що застосовуються з метою збереження майна. Це підтверджує гіпотезу, що грошові сурогати у формі криптовалюти лише частково належать до юридичної категорії «гроші».

На думку німецького економіста С. Гезелля, традиційні форми грошей не є ефективними через «зникнення з обігу щоразу, як тільки виникає підвищена потреба в них, і насичення ринку в моменти, коли їх кількість і без того надмірна» [4]. Так, виявляється перевага на боці грошових сурогатів («вільних грошей»). За їх допомогою відбувається полегшення процесу товарообігу. Однак важливо приділяти особливу увагу переходу від традиційних грошей до електронних, враховуючи ступені їх захищеності.

Порівняно з паперовими і металевими грошима сучасні форми грошових сурогатів мають певні переваги: 1) ментальність – платежі і перекази, які здійснюються через електронні платіжні системи, відбуваються за лічені секунди; 2) економічність – витрати на здійснення угод за допомогою сучасних форм грошових сурогатів (наприклад, криптовалюта) значно нижче порівняно з традиційними способами оплати; 3) анонімність – з їх допомогою процедура проведення розрахунків можлива без розкриття імені користувача; 4) подільність – сучасні форми заміників грошей дозволяють проводити операції на будь-яку суму без видачі решти; 5) портативність – використання криптовалюти не залежить від території перебування її власників; 6) тривалість – віртуальні гроші не піддаються зносу; 7) захищеність – віртуальні аналоги вкрай складні для підроблення порівняно з паперовими грошима; 8) інвестиційна привабливість – відсутність «панчівних» заощаджень і залучення капіталу в економіку [9, с. 155].

Серед найбільш важливих недоліків грошових сурогатів необхідно відзначити наступні: 1) низький рівень ліквідності порівняно з традиційними формами грошових коштів; 2) неможливість забезпечення належного рівня збереження купівельної спроможності; 3) неприпустимість виведення коштів у вигляді популярних форм грошових сурогатів за межі Інтернет-простору; 4) відсутність фінансової можливості для розроблення і подальшого розвитку системи конт-

ролю та відстеження руху грошових сурогатів; 5) висока ймовірність розвитку сектора тіньової економіки [10, с. 1-11].

Водночас необхідно враховувати розвиток науково-технічного прогресу, наслідком якого є поступова цифровізація суспільних відносин як загалом, так і у сферах організації розрахунків зокрема. Стосовно генези грошових сурогатів слід зазначити, що розквіт заміників грошей в якості поширеного способу взаєморозрахунків припав на кінець ХХ ст. – саме цей період ототожнюється з настанням ери інформатизації. Так, масовий характер використання грошових сурогатів обумовлений тим, що на території більш ніж 40 країн світу в умовах політичної та економічної кризи почали діяти системи місцевих валют. До країн з «власними» системами розрахунків належать такі світові держави, як Бразилія, Аргентина, США, Велика Британія та ін.

Для того щоб статус грошових сурогатів змінився з «сумнівної грошової одиниці» на «валюту, якій довіряє населення», необхідно змінити їх правовий статус, що у подальшому забезпечить грошовим сурогатам широке використання у правовому полі [12, с. 88].

У 2014 р. Національний Банк України видав «Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні віртуальної валюти/криптовалюти Bitcoin» [13], зазначивши, що Bitcoin є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальної вартості. Так, НБУ визнав Bitcoin грошовим сурогатом (найбільшим за капіталізацією та найвідомішим із криптовалют), і саме на цю позицію посилалася судова практика.

Це мало негативне значення для розвитку криптовалюти в Україні, оскільки відповідно до ст. 32 Закону України «Про Національний банк України»: «Випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняються».

До того ж Лист Національного Баку України визначив, що:

1. Уповноважені банки не мають правових підстав для зарахування іноземної валюти, отриманої від продажу Bitcoin за кордоном;

2. Діяльність з купівлі-продажу Bitcoin за долари США або іншу іноземну валюту має ознаки функціонування так званих «фінансових пірамід» та може свідчити про потенційне залучення у здійснення сумнівних операцій відповідно до законодавства із протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму» [13].

Водночас у листопаді 2017 р. Національний Банк України переглянув своє ставлення до криптовалют. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг опублікували прес-реліз, в якому зазначили, що «криптовалюта не може бути визнана грошовим сурогатом».

ВИСНОВКИ

Аналіз існуючих підходів до юридичної природи грошових сурогатів дозволяє розглядати його як особливий інструмент, що поєднує ознаки як легітимного платіжного засобу, так і незаконного предмета – заміника традиційних форм грошей. Специфіка при-

роди грошових сурогатів як невід'ємного компонента кризової економіки визначається чинниками, що пов'язані з причинами їх виникнення.

Під чинниками слід розуміти сукупність особливостей, що домінують в умовах нестабільної економіки, наприклад, використання суспільством ринкових і неринкових фінансових механізмів, виникнення тривалих економічних криз, посилення позиції монополізму у суспільстві. Становлення грошових сурогатів як невід'ємного компонента системи сучасних економічних відносин стає можливим за рахунок фінансових, політичних і виробничих аспектів. Саме завдяки цим причинам грошовий сурогат посів місце поряд з офіційними формами валюти у здійсненні внутрішніх взаєморозрахунків між суб'єктами у системі сучасних правових відносин.

Список використаних джерел

1. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1980. Т.9. 953 с.
2. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / А.Г. Чубенко та ін. К.: Ваїте, 2018. 826 с.
3. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика. Москва: Дело ЛТД, 1995. 864 с.
4. Gesell S. The Natural Economic Order. London: Peter Owen Ltd, 1958. Part 4. Ch. 1. 452 p.
5. Бачо Р.Й. Державне регулювання ринків фінансових послуг в умовах функціонування віртуальних валют (криптовалют). *Бізнес Інформ*. 2015. № 11. С. 12.
6. Абрекова А.Р. Влияние денежных суррогатов на современную финансовую систему государства. *Економіка и соціум*. 2016. № 11 (30). URL: [http://iupr.ru/domains_data/files/zurnal_30/ABREKOVA%20A.R.\(Osnovnoy%20razde.pdf](http://iupr.ru/domains_data/files/zurnal_30/ABREKOVA%20A.R.(Osnovnoy%20razde.pdf)
7. Einzig P. Primitive money in its ethnological and economic aspects. London: Eyre & Spottiswoode, Ltd., 1949. 517 p.
8. Селищев А.С. Деньги. Кредит. Банки. Санкт-Петербург: Питер Пресс, 2007. 427 с.
9. Фомин А.Н. Криптовалюты в цифровой экономике: финансово-экономические аргументы «за» и «против»: аналит. доклад; Центр стратегических оценок и прогнозов. Москва, 2017. 37 с.
10. Патрахина Т.Н. SWOT - анализ как инструмент планирования стратегии образовательной организации // Интернет-журнал «Науковедение». 2015. Т. 7. № 2. URL: <https://naukovedenie.ru/PDF/08PVN215.pdf>
11. Геращенко А. Правовое регулирование криптовалютного бизнеса. URL: <http://axon.partners/wp-content/uploads/2017/02>
12. Александрова В.С. Криптовалюта як платіжний засіб. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 87-89.
13. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text>

References

1. Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vol. / ed. I.K. Bilodid. Kyiv: Scientific opinion, 1980. Vol. 9. 953 p. (in Ukrainian).
2. Terminological dictionary on prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, terrorist financing, financing the proliferation of weapons of mass destruction and corruption / A.H. Chubenko, et.al. Kyiv: Vaite, 2018. 826 p. (in Ukrainian).
3. Fisher S., Dornbush R., Shmalenzi R. Economics. Moscow: Delo LTD, 1995. 864 p. (in Russian).
4. Gesell S. The Natural Economic Order. London: Peter Owen Ltd, 1958. Part 4. Ch. 1. 452 p.
5. Bacho R.J. State regulation of financial services markets in the conditions of functioning of virtual currencies (cryptocurrency). *Business Inform*. 2015. № 11. P. 12. (in Ukrainian).
6. Abrekova A.R. The influence of monetary surrogates on the modern financial system of the state // *Economics and Society*. 2016. № 11 (30). URL: [http://iupr.ru/domains_data/files/zurnal_30/ABREKOVA%20A.R.\(Osnovnoy%20razde.pdf](http://iupr.ru/domains_data/files/zurnal_30/ABREKOVA%20A.R.(Osnovnoy%20razde.pdf) (in Russian).
7. Einzig P. Primitive money in its ethnological and economic aspects. London: Eyre & Spottiswoode, Ltd., 1949. 517 p.
8. Selishchev A.S. Money. Credit. Banks. St. Petersburg: Peter Press, 2007. 427 p. (in Russian).
9. Fomin A.N. Cryptocurrencies in the digital economy: financial and economic arguments "for" and "against": analytical report; Center for Strategic Assessments and Forecasts. Moscow, 2017. 37 p. (in Russian).
10. Patrahina T.N. SWOT-analysis as a tool for planning the strategy of an educational organization // *Internet-journal "Science"*. 2015. Vol. 7. № 2. URL: <https://naukovedenie.ru/PDF/08PVN215.pdf> (in Russian).
11. Gerashchenko A. Legal regulation of cryptocurrency business. URL: <http://axon.partners/wp-content/uploads/2017/02> (in Russian).
12. Alexandrova V. S. Cryptocurrency as a means of payment. *Legal Scientific Electronic Journal*. 2019. № 6. pp. 87-89. (in Ukrainian).
13. Clarification on the legality of the use of "virtual currency / cryptocurrency" Bitcoin in Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text> (in Ukrainian).

ГОРДІЙЧУК
Марія Вікторівна

УДК 342.9

КОТЕНКО
Надія Миколаївна

**ВИПРАВНІ РОБОТИ ЯК ВИД
АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ**
**CORRECTIONAL LABOR AS A TYPE OF
ADMINISTRATIVE PENALTY**

к.ю.н., викладач, Поліський
національний університет

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2021.6.5>

к.е.н., викладач, Поліський
національний університет

HORDIICHUK Mariia – PhD in Law, lecturer, Polissia National University

KOTENKO Nadiia – PhD in Economics, lecturer, Polissia National University

У статті досліджуються особливості реалізації такого адміністративного стягнення, як виправні роботи. Проводиться аналіз ознак розглянутого стягнення. Виявляються проблеми застосування цього виду адміністративного стягнення. Пропонуються конкретні шляхи реформування інституту виправних робіт в адміністративному законодавстві України. Пропонується вилучити з українського законодавства такий вид адміністративного стягнення, як виправні роботи, а замість виправних робіт встановити можливість призначення громадських робіт за скоєні адміністративні правопорушення.

* * *

Introduction. Correctional labor is one of the established measures of administrative coercion at the legislative level. Their introduction was facilitated by the development and improvement of the administrative law of the Ukrainian SSR with the aim of the qualitative implementation of the jurisdictional activities of the state. At the same time, in science, the issue of the institution of correctional labor remains controversial and controversial. This is due to the fact that the need for the existence of this institution is being criticized due to: first, the need for modern administrative law in this institution; second, the compliance of correctional labor with the goals of administrative punishment; third, the progressive development of administrative legislation.

The purpose of the paper is in the study of correctional labor as one of the types of administrative penalties and the determination of further prospects for their application.

Results. Correctional labor is an administrative penalty that is applied exclusively by the court to the offender, and which consists in imposing on him the obligation to be involved in work at the main place of work, for a certain period, with the deduction of a part of the wages in favor of the state. Studying the legal nature of corrective labor as a type of administrative punishment, as well as the problems of their implementation, it is concluded that this type of punishment is a relic of the Soviet era, when one of the ways to reeducate the offender was an established team, its labor activity and public reprimand within the labor collective.

Conclusion. The system of administrative penalties, enshrined in Art. 24 of the Code of Administrative Offenses of Ukraine should be optimized. We propose: firstly, this type of administrative penalty, as correctional labor, should be excluded from Ukrainian legislation; secondly, instead of corrective labor, it is advisable to establish the possibility of assigning community service for committed administrative offenses.

Ключові слова: виправні роботи, адміністративне покарання, виконання, альтернативне стягнення

Keywords: correctional labor, administrative punishment, execution, alternative punishment

ВСТУП

Як відомо, одним із способів впливу на осіб, які посягають на громадський порядок, власність, права та свободи громадян, а також на встановлений порядок управління, і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність, є адміністративне покарання. Даний захід адміністративного примусу за вчинені правопорушення, що не заподіюють значної суспільної шкоди, застосовується з метою попередження нових адміністративних правопорушень та для виховання індивіда, і поєднує в собі матеріальний та моральний вплив на людину.

Виправні роботи є одним із усталених на законодавчому рівні заходів адміністративного примусу. Їх запровадженню сприяли розвиток та вдосконалення адміністративного права УРСР з метою якісного здійснення юрисдикційної діяльності держави. Водночас у науці питання стосовно інституту виправних робіт залишається суперечливим і спірним. Пов'язано це з тим, що необхідність існування даного інституту зазнає цілком обгрунтованої критики, зумовленої: по-

перше, потребою сучасного адміністративного права в даному інституті; по-друге, відповідністю виправних робіт цілям адміністративного покарання; по-третє, поступальним розвитком адміністративного законодавства.

МЕТА роботи полягає у дослідженні виправних робіт як одного з видів адміністративних стягнень та визначенні подальших перспектив їх застосування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти. У проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інститут виправних робіт зародився в 1962 р. у зв'язку з прийняттям Президією Верховної Ради СРСР Указу «Про посилення відповідальності за посягання на життя, здоров'я й гідність працівників міліції та народних дружинників» [10]. Виправні ро-

боти в якості адміністративного покарання запроваджено у відповідь на посягання з боку злочинних та інших антигромадських елементів на життя, здоров'я і гідність працівників міліції, народних дружинників, а також військовослужбовців, які виконують важливі обов'язки з охорони громадського порядку і прав громадян. У 1966 р. у зв'язку з прийняттям Президією Верховної Ради СРСР Указу «Про посилення відповідальності за хуліганство» [11] виправні роботи почали призначатися у вигляді адміністративного покарання за дрібне хуліганство. Згодом виправні роботи як вид адміністративного стягнення закріплено в Кодексі України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X [7]. Мета даного інституту полягала у виправленні осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, в рамках карального та виховного впливу на основі суспільно-корисної праці.

У чинному законодавстві відсутнє визначення категорії «виправні роботи», проте у профільній літературі дане питання неодноразово ставало об'єктом наукових досліджень. А.С. Васильєв визначає виправні роботи як примусовий, триваючий у часі вплив на матеріальні інтереси правопорушника з метою його виправлення методом перевиховання у трудовому колективі [8, с. 84]. І.І. Піскун відстоює позицію, згідно з якою виправні роботи слід розглядати як адміністративне стягнення, яке застосовується до особи, що визнана винною у вчиненні адміністративного підсудного проступку за постановою місцевого суду. Воно має на меті грошове покарання, вплив на матеріальні інтереси правопорушника і його виправлення шляхом перевиховання в умовах трудового колективу [12, с. 14]. Юридична енциклопедична література визначає виправні роботи як вид адміністративних стягнень, який полягає у залученні правопорушника до праці із відрахуванням певної частини його заробітної плати на користь держави [15, с. 132]. Не зважаючи на те, що КУпАП не містить офіційного визначення категорії «виправні роботи», аналіз його положень дозволяє визначити сутність виправних робіт, яка полягає у відрахуваннях із заробітку порушника до 20 % у дохід держави (ст. 31 КУпАП).

Виправні роботи є прикладом стягнень, пов'язаних із виправно-трудовим впливом на правопорушника. О.М. Якуба відносить виправні роботи виключно до групи стягнень, що спрямовані на особу порушника. У рамках такого підходу досліджує виправні роботи Г.П. Бондаренко. Автор вказує, що виправні роботи поряд із адміністративним арештом, адміністративним стягненням обмежують свободу правопорушника [4, с. 44]. А.Б. Агапов, використовуючи в якості критерію метод досягнення мети адміністративного стягнення, відносить виправні роботи до стягнень, які передбачають примусові майнові санкції [1, с. 47]. До стягнень, які мають лише виправно-виховний вплив, відносять виправні роботи В.Б. Авер'янов, на відміну від стягнень, що виключають можливість вчинення подібних правопорушень у майбутньому даною особою (оплатне вилучення предмета, конфіскація, позбавлення спеціального права) [2, с. 442]. Виправні роботи характеризуються комплексним характером, оскільки вони, поряд із працею винного та обмеженнями, пов'язаними з режимом

праці (особистісний аспект), передбачають утримання певної частини заробітку на користь держави, що за своїм змістом є матеріальним правообмеженням для правопорушника (майновий аспект). У цьому й полягає специфіка та своєрідна унікальність виправних робіт, що відрізняє їх від інших адміністративних стягнень.

На наш погляд, виправні роботи, які не зазнали істотних змін з 60-х рр. ХХ ст., на сьогодні трансформувалися у «штрафи з розстрочкою», втративши свою початкову мету – перевиховання винної особи в умовах трудового колективу шляхом покладання на нього обов'язку відпрацювати за постійним місцем роботи з обов'язковим відрахування певної суми із заробітку (грошове покарання) протягом визначеного часу.

Відрахування здійснюються з усіх видів виплат, за винятком пенсій та допомог, отриманих у порядку соціального страхування й соціального захисту, а також виплат одноразового характеру. Застосування виправних робіт, крім відрахувань із заробітку, тягне також деякі інші правообмеження для порушника: забороняється надавати чергову відпустку під час відбування виправних робіт, у цей час забороняється звільнення за власним бажанням. Тривалість виправних робіт не може перевищувати двох місяців (ст. 31 КУпАП). Виправні роботи не застосовуються: по-перше, до офіційно непрацюючих громадян (що є цілком логічним, оскільки у такому випадку непрацюючі не мають офіційного місця роботи); по-друге, до військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів.

На сьогодні КУпАП містить цілу низку складів адміністративних правопорушень, за вчинення яких передбачено стягнення у вигляді виправних робіт. Переважна їх більшість сконцентрована у гл.гл. 14 та 15 КУпАП. Санкції статей, які містяться в цих главах і передбачають в якості стягнень виправні роботи, мають альтернативний характер. Поряд із виправними роботами законодавець передбачає застосування й інших адміністративних стягнень. Водночас простежується певна тенденція, яка полягає у можливості застосування до винної особи, поряд із виправними роботами, штрафу та адміністративного арешту.

Аналіз судової практики свідчить про застосування даного різновиду адміністративного стягнення за найбільш шкідливі адміністративні проступки. Хоча відсоток виправних робіт, порівняно з іншими видами адміністративних стягнень, є незначним, однак і його можна вважати цілком достатнім для сучасного періоду, беручи до уваги певну недосконалість нормативних засад застосування виправних робіт та реалії економічного розвитку держави. На сьогодні спостерігається певна тенденція до найчастішого застосування виправних робіт за вчинення адміністративних правопорушень, які посягають на громадський порядок, громадську безпеку, а також на порядок управління. Децю меншою є практика реагування держави у вигляді виправних робіт як виду адміністративного стягнення у вчиненні адміністративних правопорушень, які посягають на власність [14, с. 85].

Виділяють наступні особливості виправних робіт – це адміністративне стягнення, що спрямоване на до-

сягнення триєдиної мети (виховання, превенції, кари) із суттєвим превалюванням саме виховного аспекту; воно полягає в обов'язку зазнавати правообмеження матеріального (майнового) та особистого характеру; за дією у часі є триваючим заходом; за порядком застосування – стягненням, яке відбувається тільки за місцем постійної роботи порушника, а відтак, може застосовуватися виключно до осіб, які працюють на постійній основі; за суб'єктом застосування – стягненням, яке застосовується лише суд (суддя); за змістом є основним стягненням; метод досягнення мети стягнення – перевиховання правопорушника та профілактика правопорушень за допомогою праці в умовах трудового колективу [14, с. 31-32]. Слід зазначити, що перевиховання правопорушника та профілактика правопорушень за допомогою праці в умовах трудового колективу (тобто трудове виховання) не досягає свого цільового призначення у зв'язку з відсутністю контролю з боку державних органів за проведенням трудового виховання. Так, Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт та виправних робіт» від 19.03.2013 р. № 474/5 [13] не передбачає у кримінально-виконавчої інспекції у виконанні адміністративного стягнення у вигляді виправних робіт функції контролю за трудовим вихованням правопорушника, хоча й зазначається необхідність здійснення контролю за виконанням обов'язків власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом за місцем роботи порушників. Водночас інспекція зобов'язана контролювати своєчасність відрахувань із заробітної плати порушника.

У науковій літературі неодноразово висловлювалися сумнівні відносно виховного характеру виправних робіт. Так, К.О. Алімов відзначає, що не сприяє виховному характеру виправних робіт те, що особа продовжує працювати на звичному для неї місці роботи, втрачаючи лише частину заробітку [3, с. 106]. Отже, підсумовує автор, – очевидно є перевага громадських робіт порівняно з виправними роботами.

Виходячи з тих змін, які були внесені до КУпАП, доцільність збереження в адміністративному законодавстві «виправних робіт» поступово зменшується. Так, у 2008 р. КУпАП було доповнено ст. 30-1 «Громадські роботи», а в 2017 р. – ст. 31-1 «Суспільно корисні роботи». Безумовно, що запровадження зазначених інститутів є певним позитивним фактором для розвитку вітчизняного інституту адміністративного покарання. Дані адміністративні стягнення спрямовано на виконання особою, яка вчинила адміністративне правопорушення суспільно корисних робіт. Зміст виправних робіт полягає у можливості їх застосування за місцем роботи, громадських та суспільно корисних робіт – за місцем, призначеним органом місцевого самоврядування.

Показово, що на відміну від українського законодавства, законодавство більшості країн ЄС, що регулює застосування адміністративного впливу на порушника, не містить такого виду стягнення, як виправні роботи. За кордоном на законодавчому рівні перевага надається обов'язковим роботам (аналог громадських робіт). У країнах ЄС даний вид покарання призначають переважно за вчинення незначних пра-

впорущень у порядку заміни короткострокового тюремного ув'язнення або грошового штрафу. За аналогією з Україною даний вид покарання полягає у безоплатних роботах, що проводяться правопорушником на користь державних установ, так і приватних підприємств та громадських організацій.

У чому ж полягає «живучість» виправних робіт, незважаючи на введення в КУпАП зазначених нами нових інститутів, які разом із таким видом адміністративного стягнення, як штраф, можуть повністю замінити виправні роботи? Відповідь дає статистика, яка свідчить про зростання загальної кількості боржників за адміністративними штрафами, внаслідок чого так звані «штрафам у розстрочку», дозволяють вирішити проблему стягнення через місце роботи.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, зазначимо, що виправні роботи є адміністративним стягненням, яке застосовується виключно судом до правопорушника, і яке полягає у покладенні на нього обов'язку бути залученим до праці за основним місцем роботи протягом певного терміну з відрахуванням частини його заробітної плати на користь держави. В умовах розвитку сучасного суспільства та вітчизняного законодавства виправні роботи зводяться виключно до систематичних відрахувань із доходу правопорушника коштів до бюджету. Дана обставина зумовлює необхідність якнайшвидшого перегляду адміністративного законодавства. Система адміністративних стягнень, закріплена у ст. 24 КУпАП, має бути оптимізована. Пропонуємо: по-перше, вилучити з українського законодавства такий вид адміністративного стягнення, як виправні роботи; по-друге, замість виправних робіт доцільно встановити можливість призначення громадських робіт за скоєні адміністративні правопорушення. Вивчаючи правову природу виправних робіт як виду адміністративного стягнення, а також проблеми їх реалізації, можна зробити висновок, що даний вид стягнення є пережитком радянської епохи, коли одним із способів перевиховання порушника був усталений колектив, його трудова діяльність та суспільний осуд в рамках трудового колективу особи-порушника. Праця, на нашу думку, є ефективним засобом стимулювання дотримання законності та правопорядку, але загальні цілі підприємств, установ та організацій (особливо недержавних форм власності) в умовах існуючого на сьогодні капіталізму аж ніяк не співвідносяться з тим, що перевихованням повинен займатися рідний колектив і роботодавець порушника.

Список використаних джерел

1. Агапов А.Б. Административная ответственность. М.: «Статут», 2000. 251 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс. У 2-х т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов. К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
3. Алімов К.О. Співвідношення громадських робіт як виду адміністративного стягнення із суміжними правовими поняттями. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 6. С. 105–108.
4. Бондаренко Г.П. Адміністративна відповідальність в СРСР. Л.: Видавниче об'єднання «Вища школа», 1975. 176 с.
5. Габрелян А.Ю. Протиправна поведінка неповнолітніх: проблеми та шляхи їх вирішення. *Актуальные проблемы*

криминологии и криминальной психологи: сб. науч. статей / под ред. М.Ф. Орзиха, В.Н. Дремина. О.: Феникс, 2007. С. 129-133.

6. Габрелян А. Ю. Об'єкт правопорушення передбаченого ст. 181-1 КУпАП. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*, 2020. № 3 (13). С. 27-33.

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*, 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

8. Кодекс Украины об административных правонарушениях: научно-практический комментарий. Х.: ООО «Одиссей», 2004. 912 с.

9. Мороз С.С., Габрелян А.Ю. Актуальные проблемы формирования института частных исполнителей в Украине. *Траектория науки*, 2016. № 7 (12). С. 11-19.

10. Об усилении ответственности за посягательство на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции и народных дружинников: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 15.02.1962 г. URL: <https://docs.cntd.ru/document/9006451>

11. Об усилении ответственности за хулиганство: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26.07.1966 г. № 5362-VI. URL: <https://docs.cntd.ru/document/9007313>

12. Пискун І.І. Адміністративно-правові засади встановлення і застосування адміністративного арешту, виправних та громадських робіт: автор. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2007. 20 с.

13. Про затвердження Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт та виправних робіт: Наказ Міністерства Юстиції України від 19.03.2013 р. № 474/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0457-13#Text>

14. Сківський І.О. Виправні роботи як вид адміністративного стягнення за законодавством України: теорія, досвід та практика застосування: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2007. 178 с.

15. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А.М. Прохоров. М.: Советская энциклопедия, 1984. 1600 с.

References

1. Agapov A.B. Administrative responsibility. Moscow, 2000. 251 p. (in Russian).

2. Administrative law of Ukraine. Academic course. In 2 vol. / ed. board: V.B. Averbanov. Kyiv, 2004. Vol. 1: General part. 584 p. (in Ukrainian).

3. Alimov K.O. Correlation of public works as a type of administrative penalty with related legal concepts. *Legal Scientific Electronic Journal*. 2015. № 6. pp. 105-108. (in Ukrainian).

4. Bondarenko H.P. Administrative responsibility in the USSR. Lviv, 1975. 176 p. (in Ukrainian).

5. Habrelian A. Yu. Illegal behavior of minors: problems and ways to solve them. *Actual problems of criminology and criminal psychology* / ed. M.F. Orzih, V.N. Dremin. Odesa, 2007. pp. 129-133. (in Ukrainian).

6. Habrelian A.Yu. The object of the offense under Art. 181-1 CUAO. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*, 2020. № 3 (13). pp. 27-33. (in Ukrainian).

7. Code of Ukraine on Administrative Offenses of 07.12.1984 № 8073-Х. *Information of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR*. 1984. Appendix to № 51. Art. 1122 (in Ukrainian).

8. Code of Ukraine on Administrative Offenses: scientific and practical commentary. Kharkiv, 2004. 912 p. (in Russian).

9. Moroz S.S., Habrelian A.Yu. Actual problems of the formation of the institution of private performers in Ukraine. *Trajectory of Science*, 2016. № 7 (12). pp. 11-19. (in Russian).

10. On strengthening responsibility for encroachment on the life, health and dignity of police officers and people's militia: Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of 15.02.1962. URL: <https://docs.cntd.ru/document/9006451> (in Russian).

11. On strengthening responsibility for hooliganism: Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of 26.07.1966 № 5362-VI. URL: <https://docs.cntd.ru/document/9007313> (in Russian).

12. Piskun I.I. Administrative and legal principles of establishing and applying administrative arrest, correctional and community service: author. dis. ... PhD in law: 12.00.07. Kyiv, 2007. 20 p. (in Ukrainian).

13. On approval of the Procedure for execution of administrative penalties in the form of public works and corrective works: Order of the Ministry of Justice of Ukraine of 19.03.2013 № 474/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0457-13#Text> (in Ukrainian).

14. Skvirskyi I.O. Corrective work as a type of administrative penalty under the laws of Ukraine: theory, experience and practice of application: dis ... PhD in law: 12.00.07. Zaporizhzhia, 2007. 178 p. (in Ukrainian).

15. Soviet encyclopedic dictionary / ch. ed. A.M. Prokhorov. Moscow, 1984. 1600 p. (in Russian).

ЯМЕЛЬСЬКА
Христина Юріївна
yamelska.k@gmail.com

УДК 341.1/8

аспірантка, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, адвокат, керівник Адвокатського бюро "Ямельської Христини"

ЮРИДИЧНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТЬ "КАТУВАННЯ", "НЕЛЮДСЬКЕ ПОВОДЖЕННЯ АБО ПОКАРАННЯ", "ПОВОДЖЕННЯ АБО ПОКАРАННЯ, ЩО ПРИНИЖУЄ ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ" ТА ЇХ РОЗМЕЖУВАННЯ У РІШЕННЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

THE LEGAL MEANING OF THE TERMS "TORTURE", "INHUMAN TREATMENT OR PUNISHMENT", "DEGRADING TREATMENT OR PUNISHMENT" AND THEIR DISTINCTION IN THE DECISIONS OF THE EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS AND THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2021.6.6>

YAMELSKA Khrystyna – postgraduate student, Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Lawyer, Head of "Yamelska Khrystyna Law office"

У статті розкрито юридичний зміст понять « катування », « нелюдське поведження або покарання », « поведження або покарання, що принижує людську гідність ». Досліджено тенеу виникнення вищевказаних понять через призму рішень Європейської комісії з прав людини та Європейського суду з прав людини. Проведено розмежування між даними поняттями на прикладах судових рішень європейських судових органів. У статті розкрито абсолютний характер норми *jus cogens* ст. 3 Конвенції з прав людини та основоположних свобод. Автор пропонує модернізувати українське кримінальне законодавство з проведення реценції позиції Європейського суду з прав людини із розмежування вказаних понять.

* * *

The paper reveals the legal meaning of the terms "torture", "inhuman treatment or punishment", "treatment or punishment that degrades human dignity". A distinction between these concepts is made on the examples of court decisions of European courts, taking into account the individual circumstances of each case. The genesis of the origin of the above concepts is investigated through a prism of the decisions of the European Commission of Human Rights and the European Court of Human Rights.

The paper reveals the absolute nature of the "jus cogens" norm of Article 3 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The author proposes to modernize the Ukrainian criminal legislation on the reception of the position of the European Court of Human Rights on the delimitation of these concepts.

In contrast to the European convention regulation of ill-treatment, torture, inhuman or degrading treatment or punishment, the author notes that the Ukrainian legislation regulates this issue quite succinctly. The Article 127 of the Criminal Code of Ukraine provides a definition only of torture, which in essence coincides with the definition of the United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment and the position of the European Court of Human Rights.

The paper notes that the practice of Ukrainian courts shows that a distinction (similar to that provided by the European Court of Human Rights) is not implemented.

Ключові слова: катування, нелюдське поведження або покарання, поведження або покарання, що принижує людську гідність, Європейська комісія з прав людини, Європейський суд з прав людини

Keywords: torture, inhuman treatment or punishment, degrading treatment or punishment, the European Commission of Human Rights, the European Court of Human Rights

ВСТУП

Сьогодні велике праксіологічне значення має забезпечення захисту фундаментальних прав і людини від свавільного втручання з боку публічної влади та порушення іншими особами. Це знаходить своє відтворення у конструкції постмодерного міжнародного механізму захисту прав людини у вигляді запровадження спеціальної правової охорони та покладення зобов'язань на держав учасниць відповідних міжнародних обов'язків із недопущення та протидії таких посягань. З праксіологічного погляду ключове значення тут має питання міжнародно-правового визначення понять « катування », « нелюдського поведження або покарання », « поведження або покарання, що принижує людську гідність » і відповідно їх заборону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Тематику катування, нелюдського поведження або покарання, поведження або покарання, що принижує людську гідність досліджували Ч. Беккарія, М.М. Гнатівський, В.О. Човган, Е. В. Шишкіна, А.Ю. Замула, Д.Г. Михайленко, А. В. Савченко, Ю. Кричун, Дж. Мирдоч, С.А. Разумов, Ю.Ю Берестньов та ін.

МЕТА статті – розкрити юридичний зміст понять « катування », « нелюдське поведження або покарання », « поведження або покарання, що принижує людську гідність », дослідити виникнення вищевказаних понять через призму рішень Європейської комісії з прав людини (далі – ЄКПЛ) та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ); провести розмежування між даними поняттями на прикладах судових рішень європейських судових органів.

ВІКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Відповідно до ст. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі Конвенція) – Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені у розділі I цієї Конвенції, зокрема гарантують заборону катування (*Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню*) [1].

Це положення Конвенції є відтворення концепту людиноцентристської правової ідеології та закріплює ключовий для демократичного світу принцип недопущення катувань, що є обов'язковим для відтворення у національних правових систем держав-учасниць.

Доцільно ст. 3 Конвенції розглядати у системному взаємозв'язку зі ст. 15 Конвенції, де йдеться про те, що за жодним з положень ст. 3 не може бути зроблено відступ від зобов'язань. Тобто встановлена Конвенцією заборона *має абсолютний характер*.

Ст. 3 Конвенції не надає характеристик, що визначають поняття «катування», «жорстоке поводження або покарання», «нелюдське поводження або покарання», «поводження або покарання, що принижує людську гідність». Навпаки, вона є досить лаконічною у порівнянні, наприклад, зі ст. 8 Конвенції.

Визначення критеріїв розмежування цих понять розроблені у ході розвитку судової практики ЄСПЛ та ЄКПЛ у рамках системи інституцій Ради Європи.

Далеко не кожен акт неналежного поводження підлягає регулюванню ст. 3 Конвенції. Аналізуючи практику ЄСПЛ у справах, у котрих містяться порушення ст. 3 Конвенції, можна констатувати, що суд опирається у кожному конкретному випадку на наявність *«мінімального ступеню жорстокості»* у цих правопорушеннях.

Варто зазначити, що ЄСПЛ неодноразово підкреслює *відносний характер* оцінки «мінімального ступеня жорстокості», що залежить від комплексу обставин кожної конкретної справи. Доволі часто є проблемним визначення рівня достатньої жорстокості та відповідності його ст. 3 Конвенції.

Тільки після запевнення у тому, що поводження із потерпілою особою у кожній конкретній скарзі переступає «мінімальний ступінь жорстокості», ЄСПЛ та ЄКПЛ приймають рішення про проведення розмежування між «катуванням», «жорстоким поводженням або покаранням», «нелюдським поводженням або покаранням», «поводженням або покаранням, що принижує людську гідність».

У визначенні «мінімального ступеня жорстокості» враховується тривалість такого поводження, фізичні та психічні наслідки такого поводження, стать, вік і стан здоров'я потерпілої особи. Крім того, критерії допустимого рівня жорстокості залежать від країни, де вчинювалось дані правопорушення, соціальних груп та їх відношення до різного рівня неналежного поводження стосовно себе та інших осіб, релігійних, культурних усталень, культурного рівня індивіда. Фактично має певною мірою місце врахування особливостей національних правових систем.

Однак, не дивлячись на всеохоплюючу юрисдикцію Конвенції та її вплив на різноманітні соціальні групи, на сьогодні спостерігається тенденція до уні-

фікації певних критеріїв визначення *«мінімального ступеня жорстокості»*, розроблення стандартів поводження у пенітенціарній сфері, розширення дії ст. 3 Конвенції.

Великою мірою визначення понять та їх критеріїв розмежування проходить через призму судових прецедентів ЄСПЛ. У рішеннях ЄСПЛ, зокрема, у справі Греції 1969 р. та справі Ірландії проти Великої Британії 1978 р. визначено деякі критерії визначення вищезазначених понять.

У ході справи Греції 1969 р., котра, до слова, було першою справою, де розглядалось порушення ст. 3, ЄКПЛ розглядала дії воєнної хунти після військового перевороту 1967 р. та визначила основний підхід до розмежування трьох заборонених дій – «катування», «нелюдського» і «такого, що принижує гідність» поводження чи покарання. [2]

Різний ступінь жорстокості був розглянутий ЄКПЛ у справі *«Ірландії проти Великої Британії» (1977)* [3]. На ньому розглядалася поведження військ Великої Британії з особами, підозрюваними у співпраці з Ірландською Республіканською Армією, і що мало місце у Північній Ірландії. Справа була порушена урядом Ірландії, що звинувачував Велику Британію, *inter alia*, у тому, що методи ведення допиту з використанням «п'яти технічних прийомів» – позбавлення сну, стресова обстановка, позбавлення їжі і пиття, схильних до шуму і надягання на голову каптура – є порушенням ст. 3 Конвенції.

Хоча вказаний підхід до розмежування цих правопорушень у подальшому зазнав певних змін, він залишився стандартом для європейських судових органів. Катування виокремлено як особлива форма жорстокого поводження, що завдає людині найглибших травм.

«Катування»

ЄСПЛ у визначенні поняття катування посиляється на ст. 1 Резолюції 3452, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1975 р. в якій йдеться: «катування являє собою посилений та умисний вид жорстокого, нелюдського чи принижуючого гідність поводження і покарання» [4].

ЄСПЛ ніколи самостійно не надавав визначення поняття катування, натомість у прийнятті рішень часто звертався до визначення, що міститься у Конвенції ООН проти катувань, яка вступила в силу 26 червня 1987 р. Такий підхід видається правильним з огляду на потребу у захисті фундаментальних прав людини і відповідно є спрямованою на певну уніфікацію підходів до заборони катувань.

У ст. 1 Конвенції ООН проти катувань надається наступне визначення:

«термін "катування" означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх

підбурювання, чи з їх відомою, чи за їх мовчазної згоди. В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково» [5].

Тобто у визначенні катування у розумінні Конвенції ООН проти катувань можна визначити наступні характерні елементи:

- умисність вчинюваного діяння,
- спричинення сильного болю або страждання фізичного чи морального характеру,
- мета вчинюваного діяння, отримання відомостей, покарання, залякування.

Фактично, виділені характерні елементи визначення катування є тими критеріями, котрі суд виділяє у кожній конкретній справі, надаючи правопорушенню юридичну кваліфікацію катування в межах ст. 3 Конвенції. Ці критерії проходять червоною ниткою від перших справ 1979 р. та справ сьогоднішнього дня. Це дає усі правові підходи стверджувати про формування цілісного концепту розуміння елементів змісту поняття катування в практиці суду.

Слід зазначити, що ЄСПЛ утримався від складання списку дій, які автоматично повинні вважатися досить жорстокими, щоб бути класифіковані як катування. Суд завжди залишав за собою певну свободу у класифікації заборонених дій, заявляючи, що Конвенція «є живим документом, який слід трактувати в світлі сучасних умов» [6]. Такий підхід варто вважати цілком правильним, бо він дозволяє Суду завжди враховувати фактичні обставини кожної конкретної справи у визначенні відповідності її обставин змісту поняття катування.

У ході розгляду Грецької справи ЄСПЛ постановила, що відмінною рисою катування є не характер і ступінь жорстокості вчиненого діяння, але переслідувана нею мета:

«Будь-яке катування є нелюдським і принижуючим гідність видом поведження, а нелюдське поведження завжди принижує гідність. Поняття нелюдського поведження має на увазі такий вид поведження, яким умисно заподіюється сильне страждання, психічного або фізичного характеру, і яке в даному випадку не може бути виправдано ... Тортури застосовується з метою отримання відомостей або змусити визнання, або в якості покарання, і, як правило, являє собою посилену формою нелюдського поведження. Вид поведження чи покарання, що застосовується до будь-якої особи вважається таким, що принижує його гідність у тому випадку, якщо воно принижує його гідність в очах інших осіб, або спонукає його до вчинення дії проти його волі або совісті» [2].

Тобто у даному випадку ЄСПЛ у кваліфікації діяння як катування, опирається на критерій **мети** вчинюваного діяння, про який зазначається у ст. 1 Конвенції ООН проти катувань.

Варто відзначити, що розглядаючи запропоновану Конвенцією дефініцію поняття катування з позиції теорії кримінального права варто вести мову про прямий умисел як форму вини.

Першим рішенням ЄСПЛ у справі про катування стосовно однієї особи було рішення у справі *«Аксой проти Туреччини» (1996)* [7]. Суд постановив, що для

вчинених правопорушень потрібен був умисел, відповідні підготовка та зусилля для реалізації задуманого. Катування було застосовано з метою отримання зізнань або інформації від заявника.

Тобто у даній справі ЄСПЛ у кваліфікації вчиненого правопорушення апелює до критерію мети вчинюваного діяння, а саме отримання відомостей. Такий підхід Суду кореспондує з підходом національного законодавця в ряді країн Континентальної Європи.

У справі *«Салман проти Туреччини» (2000)* [8] ЄСПЛ відзначив про умисність вчинюваних дій стосовно заявника, а також присутністю елементу мети, наприклад, примушування до давання свідчень, як це визначено в Конвенції ООН проти катувань. Крім того, Суд постановив, що заявник піддавався дуже серйозним стражданям, які прирівнюються до катування, виходячи з **характеру і ступеня жорстокості** поведження і фактів вказують на те, що страждання заподіювалися під час допиту **та для отримання певних свідчень.**

У рішенні у справі *«Дікме проти Туреччини суд» (2000)* [9] констатував катування із метою отримання зізнання та відомостей. Аналогічно у схожих справах, де потерпілим є затримана особа та знаходиться під вартою чи у тюремній установі, суд часто приходить до висновку, що катування вчиняються із **метою отримання певних відомостей та інформації.**

Отже, критерій **навмисності** і цілеспрямованості поведження є дуже важливим при кваліфікації правопорушення судом у контексті катування.

У вищезгаданій справі *«Ірландія проти Великої Британії» (1977)* [3] ЄСПЛ дійшла висновку про наявність фактів катування та жорстокого поведження та наявність порушення ст. 3 Конвенції.

Однак після того як ЄСПЛ переконався, що був досягнутий мінімальний ступінь жорстокості, і справа може бути розглянута у контексті порушення ст. 3, перейшовши до питання про розмежування понять катування, нелюдського та такого, що принижує гідність поведження, не погодився із висновками ЄСПЛ.

Відповідно ЄСПЛ постановив, що катування повинне класифікуватися як вид поведження, який приносить найбільш серйозні і глибокі страждання. Так, він дійшов висновку, що визначальний критерій у класифікації дії як катування є ідентичним визначенню критерію мінімального порогу жорстокості, необхідному ст. 3, тобто є суб'єктивним рішенням, заснованим на визначенні ступеня болю і страждання, викликаними даними діями.

Як і ЄСПЛ, так і ЄСПЛ визначили п'ять методів ведення допиту, застосовуваних військами Великої Британії як нелюдське поведження. Однак, на відміну від позиції комісії, на думку ЄСПЛ, «ступінь страждань і жорстокості» застосовуваних методів "не відповідає ступеню страждань і жорстокості, які мають на увазі у визначенні «катування»" [3].

Отже, таке рішення суду створило прецедент для розмежування між тортурами, нелюдським і принижуючим гідність видом поведження чи покарання, на підставі, **перш за все, ступеня жорстокості, а не цілі** їх застосування.

Порогом жорстокості Суд і Комісія користувалися і у прийнятті подальших рішень. Знаковою справою,

у котрій ЄСПЛ керувався критерієм жорстокості, є справа *«Айдин проти Туреччини» (1997)* [10]. Суд знову підтвердив визначення катування, прийняте в справі Ірландії проти Великої Британії, і постановив, що за певних обставин під час згвалтування жертві можуть бути нанесені фізичні та моральні травми, ступінь жорстокості яких дорівнює ступеню жорстокості катування. Розглядалася справа 17-річної дівчини, затриманої турецькою поліцією за підозрою у приналежності до Партії Робітників Курдистану. Відповідно до обставин справи під час ув'язнення її роздягли, побили, облили холодною водою під сильним напором, зав'язали очі і згвалтували.

ЄСПЛ постановив: «Згвалтування вчинене представником влади має розглядатися як особливо тяжка і огидна форма жорстокого поводження, яка дає можливість злочинцю скористатися вразливістю і слабкою опірністю потерпілого. До того ж згвалтування залишає глибокі довготривалі психічні наслідки, які перевершують наслідки інших фізичних і психологічних форм насильства ... взявши до уваги всі обставини, Суд визнав, що сукупність дій, що мали характер фізичного і психологічного насильства, ... і особливо акт жорстокого згвалтування, якому була піддана жертва, є порушенням ст. 3 Конвенції, і рівносильні катуванню» [10].

Так, Суд постановив, що страждання, викликані згвалтуванням та іншими актами жорстокого поводження, відповідають порогу жорстокості катування і повинні бути класифіковані як таке.

Як вже зазначалося вище, ЄКПЛ та ЄСПЛ утрималися від складання списку дій, які автоматично повинні вважатися достатньо жорстокими, щоб класифікуватися як катування. Суд завжди залишав за собою певну свободу у класифікації заборонених дій і досить завбачливо було з його боку заявити, що Конвенція «є живим документом, який слід трактувати у світлі сучасних умов» [6].

Це положення отримало рішуче підтвердження у справі *«Сельмуні проти Франції» (1999)* [11]. У даному випадку висувалися звинувачення у жорстокому поводженні різної форми під час тримання заявника під вартою у поліції під вартою, а саме: у постійних побиттях кулаками, важкими предметами.

Прийнявши до уваги різні акти жорстокого поводження, за яким були висунуті звинувачення, Суд постановив: «Дії певного характеру, які раніше на противагу «катуванню» класифікувалися як «нелюдське і принижуюче гідність поводження», у подальшому будуть класифікуватися інакше. Суд вважає, що зростаючі високі стандарти захисту прав і основних свобод людини відповідно і неминуче вимагають більшої твердості у визначенні порушень проти основних цінностей демократичного суспільства» [11].

У встановленні ступеня жорстокості Суд скористався підходом, який застосовувався у справі Ірландії проти Великої Британії, тобто спирався на те, що встановлення ступеня жорстокості залежить від усіх обставин розгляду справи. Такий підхід є цілком правильним з погляду потреби врахування реальної ситуації та відповідно ступеня фізичних та психічних страждань потерпілої особи.

До того ж, роблячи посилання на ст. 1 Конвенції

ООН проти катувань, Суд тим самим підкреслив, що застосування тортур переслідує собою *певну мету. Саме елемент навмисності*, як уже зазначалося вище, у рішенні у справі Греції визнаний визначальною характеристикою тортури, але у наступних справах розглядався як маргінальний.

Отже, Суд не зв'язаний будь-якими попередніми рішеннями і зберігає за собою можливість переоцінки прецедентного права та розгляду дій, які раніше не вважалися катуваннями [10].

«Нелюдське поводження або покарання»

Жорстоке поводження, яке не визнається катуванням ЄКПЛ чи ЄСПЛ з причини недостатнього рівня жорстокості, інтенсивності або цільової спрямованості, класифікується як *нелюдське чи принижуюче гідність поводження*. Оцінка мінімального рівня завжди має відносний характер у кожній конкретній справі і залежить від врахування її фактичних обставин і іноді особливостей національного законодавства.

У справі Греції не тільки було розмежовано поняття катування від інших форм жорстокого поводження, але й визнано за необхідне провести розмежування між нелюдським і принижуючим гідність видами поводження на підставі ступеню жорстокості.

Комісія постановила, що нелюдське поводження є «таким видом поводження, яким заповдіюються сильні страждання, моральні або фізичні, які в даній ситуації не можуть бути виправдані» [2]. У справі Ірландії проти Великої Британії Комісія ще раз висловила думку про те, що «будь-яке визначення кожного з положень ст. 3 Конвенції має спиратися на поняття «нелюдське поводження» [3].

Виходячи з наявної судової практики, можна припустити, що нелюдському поводженню відповідають дії, які *«не порушили поріг жорстокості»*. На це поняття спираються і у визначенні поводження як такого, що принижуює гідність, тобто такого поводження, яке було настільки жорстоким, щоб бути розціненим як нелюдське. Тут мова йде про аксіологічну категорію гідності, що незалежно від ступеня жорстокості сама вже є причиною для застосування захисту прав індивіда.

У справі *«Ірландії проти Великої Британії» (1977)* [3] деякі із затриманих скаржилися, що співробітники силової структури били їх ногами і кулаками. Медичні свідчення підтвердили наявність у них синців і саден, завданих під час їх тримання під вартою. ЄСПЛ констатував, що побиття призвело до сильних страждань і фізичних травм, які часом були дуже серйозними; так, даний випадок підпадає під категорію *нелюдського поводження*.

У справі *«Балох проти Угорщини» (2004)* [12] у ході допиту один з офіцерів кілька разів бив заявника в обличчя і ліве вухо. Через два дні після свого звільнення заявник переніс операцію з відновлення барабанної перетинки. Суд постановив, що травма була досить серйозною, а отже, становила жорстоке поводження за ст. 3.

У справі *«Гафен проти Німеччини» (2008)* [13] під час допиту заявника йому погрожували застосуванням фізичного насильства, яке заповділо б йому значний біль, з тим, щоб змусити його розкрити місцезнахо-

дження хлопчика, якого він викрав. Суд зазначив, що таке поведження, застосоване до заявника заподіяло йому сильні душевні страждання, що й було проілюстровано тим фактом, що якщо раніше він неодноразово відмовлявся від дачі свідчень, то під час застосування загрози він зізнався, де сховав хлопчика. Тому Суд знайшов, що таке поведження прирівнюється до катувань. Однак, оскільки допит тривав лише 10 хвилин і проводився в атмосфері підвищеної напруги й емоцій внаслідок того, що поліцейські, абсолютно виснажені, під величезним тиском вважали, що в їх розпорядженні було тільки кілька годин, щоб врятувати життя хлопчика, Суд визначив, що заявник зазнав під час допиту зверненням, яке він розглядає як *нелюдське* в порушення ст. 3.

Аналізуючи вказане рішення, можна констатувати абсолютний характер заборони катувань та інших видів неналежних поведжень поширюється на всіх суб'єктів, навіть підозрюваних у важких злочинах із врахуванням фундаментальності права на життя, здоров'я та гідність. Крім того, ілюструється вплив суб'єктивних факторів справи, таких як тривалість допиту, психічний і фізичний стан поліцейських тощо.

«Покарання»

Практика Суду стосовно покарань незначна, оскільки у більшості справ, переданих до Суду, мова йде про поведження з особами, що позбавлені свободи.

Яскравим прикладом застосування статті 3 Конвенції у контексті покарання є *справа «Чембер проти Росії» (2008)* [14]. Заявник під час проходження військової служби страждав від періодичних болів у колінах. Зокрема, з цієї причини заявник був звільнений від фізичної та стройової підготовки. Не зважаючи на це, в якості покарання за погане прибирання казарми, йому було наказано зробити 350 присідань в якості дисциплінарного покарання, через що він залишився інвалідом.

Суд зазначив, що суворість такого покарання неможна пояснити будь-якою дисциплінарною або військовою необхідністю, і постановив, що таке покарання було навмисно розраховане на заподіяння заявнику сильних фізичних страждань. Відповідно Суд знайшов, що заявник був підданий нелюдському виду покарання в порушення ст. 3 Конвенції.

«Поводження або покарання, що принижує людську гідність»

На відміну від нелюдського поведження, визначення поняття *«поводження, що принижує гідність»* є базовим у кваліфікації правопорушення за ст. 3 Конвенції. Тобто у визначенні чи порушено ст. 3 Конвенції принцип поваги до людської гідності є ключовим фактором. Отримавши свідчення того, що цей принцип був порушений, Суд може постановити порушення ст. 3 Конвенції, навіть якщо порушником не було скоєно насильних дій.

Доволі часто Суд у своїх рішеннях робить висновок про те, що потерпіла особа піддавалася як нелюдському, так і такому, що принижує гідність поведженню, наприклад, у справах *«Томасі проти Франції» (1992)* [15], *«Hulki Gunes v Turkey» (2003)* [16], *«Рівас проти Франції» (2004)* [17]. Однак у практиці Суду проводиться розмежування між цими двома видами

неналежного поведження. Зустрічаються рішення, в котрих зазначається лише про посягання на людську гідність людини без жорстоко поведження, чи катування.

Наприклад, це справи, пов'язані із неналежними умовами тримання осіб, що позбавлені свободи, у місцях позбавлення волі, тимчасових ізоляторах, медичних, психіатричних установах. У справі *«Пієрс проти Греції» (2001)* [18] встановлено, що умови утримання ув'язненого не відповідають умовам утримання особи, що вимагає спостереження психіатрів. Суд постановив, що хоча і не було доказів «Умисного образи чи приниження гідності заявника» [18], тим не менше, неможна виключити можливість, що порушення закону мало місце. Суд постановив, що бездіяльність влади свідчить про «відсутність поваги до заявника» [18], а отже, у даному випадку мало місце порушення ст. 3.

Однією із останніх справ у розрізі ст. 3 Конвенції, а саме кваліфікація правопорушення як такого, що принижує гідність особи є *«Емгур проти Румунії» (2021)* [19]. Суд встановив порушення ст. 3 Конвенції на підставі того, що медична допомога, яка була надана контролюючим органом, не є організованою допомогою з боку держави для забезпечення того, щоб заявник був утриманий в умовах, сумісних з дотриманням його людської гідності.

До цієї категорії справ можна віднести і ті, в яких Суд встановив процесуальні порушення у проведенні особистого обшуку особи. У справі *«Лорс проти Нідерландів» (2003)* [20] та справі *«Ван Дер Вен проти Нідерландів» (2003)* [21]. Засудженні піддавались особистому обшуку кожного тижня, тоді як Суд постановляє, що такі обшуки можуть проводитись із причин запобігання реальній небезпеці. В ілюстрованих випадках особисті обшуки проводились в додаток до інших мір безпеки. Так, Суд вважає, що такі регулярні обшуки були тими заходами, що принижували людську гідність.

Яскраво ілюструє порушення принципу поваги до людської гідності справа *«Янков проти Болгарії» (2003)* [22]. Заявнику, котрий тримався в ізоляторі 7 днів, насильно побрили голову. Крім того, не було доведено, що цей захід був проведений з гігієнічних причин. Суд постановив, що насильна зміна зовнішності людини є приниженням її гідності.

Отже, аналізуючи практику Суду, можна визначити неналежне поведження, що принижує гідність людини як поведження, що носить досить грубий характер. Такий підхід до розгляду поведження, що принижує гідність людини, застосовувався і був вдосконалений у розслідуванні у більшості тих справ, за якими висувалися звинувачення у застосуванні тілесних покарань. Особливий акцент треба поставити на грубому характері такого відношення і відповідно на істотності його фізичного та (або) психічного впливу на потерпілу особу.

Одним з найбільш яскравих прикладів вищевказаного судового підходу є справа *«Тайрера проти Великої Британії» (1978)* [6].

У справі висунуто звинувачення в тому, що згідно з судовим рішенням, п'ятнадцятирічного підлітка обвинуваченого у незаконному нападі, повинні були сікти різками.

Крім того, дана справа є однією із тих випадків

застосування Судом терміну «покарання, що принижує гідність». Після того як було визначено, що ступінь жорстокості покарання не відповідає ступеню жорстокості катування або нелюдського поводження, Суд перейшов до розгляду питання, чи є таке покарання таким поводженням, що принижує гідність.

У судовому рішенні зазначалося: «До ст. 3 відноситься те, що він безперечно був ображений не тільки винесеним вироком, а й застосованим до нього покаранням. З тим, щоб покарання було кваліфіковано як «принижує гідність» і суперечило ст. 3, образа або приниження має досягти певного рівня» [6].

До того ж Суд визначив деякі критерії для визначення ступеня нанесеної образи або приниження. Суд постановив, що визначення «є відносним: воно залежить від усіх обставин стосовно даної справи і, особливо, від характеру і змісту самого покарання, а також від манери і способу його виконання».

Отже, засуджена особа може стверджувати, що поводження принижує його гідність, тільки коли рівень приниження перевищує притаманний будь-якому покаранню. Згідно зі ст. 3, що принижує гідність, поводження і покарання має виражатися не стільки у винесеному вирокі, скільки в тому, як цей вирок приводиться до виконання. Водночас досить того, що жертва відчуває себе приниженою у власних очах. Узагальнюючи під таким, що принижує гідність, поводженням, мається на увазі поведінка яка викликає у потерпілої особи почуття страху, тривоги, неповноцінності, що спричиняє приниження чи залякування, а також зниження психологічного чи фізичного опору такої особи. Також важливо зазначити, що такі факти як стать чи вік мають важливе значення для оцінювання діяння як такого, що принижує гідність.

ВИСНОВКИ

Абсолютний характер норми *jus cogens* ст. 3 Конвенції червоною ниткою пронизує всі рішення європейських судових установ. Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню – правило, яке має абсолютний характер. За роки діяльності ЄСПЛ та ЄКПЛ застосування цієї норми поширилось на правовідносини у різних сферах життя країн-учасниць Ради Європи. Багата судова практика та динамічне тлумачення Судом положень Конвенції значно розширила розуміння ст. 3 Конвенції. На прикладах реальних кейсів Суд та Комісія, з огляду на індивідуальні обставини кожної справи, надавали визначення та юридичну кваліфікацію різним правопорушенням. На сьогодні існує низка критеріїв, за якими здійснюється оцінювання тих чи інших діянь. Частина з цих критеріїв має аксіологічний характер і цим сприяє уніфікації підходів до охоронюваних Конвенцією цінностей. Однак кожного разу Суд наголошує, що Конвенція з прав людини та основоположних свобод є живим інструментом у руках суддів, – визначаючи основний принцип поваги до людської гідності, вона регулює широке коло питань.

Так, у процесі діяльності Суду та Комісії, керуючись критерієм «мінімального рівня жорстокості» розмежовано поняття «катування», «нелюдське поводження або покарання» та «поводження або покарання,

що принижує людську гідність». «Плаваюча» шкала оцінки кожного правопорушення надає певну свободу у дослідженні обставин справи та має на меті дотримання Судом принципу справедливості та неупередженості, а також, максимальної ефективності захисту фундаментальних прав людини.

На противагу європейському конвенційному регулюванню неналежного поводження, катування, нелюдського чи принижуючого гідність поводження та покарання, українське законодавство це питання регулює досить лаконічно. Ст. 127 Кримінального Кодексу України надає визначення лише катуванню, що по своїй суті збігається із визначенням Конвенції ООН проти катувань та позицією ЄСПЛ.

Однак, практика українських судів показує, що розмежування, подібного до того, яке надає ЄСПЛ, не здійснюється. З одного боку це є наслідком властивостей континентальної правової системи, де прецедент традиційно не є джерелом права. Вбачається, доцільним модернізація українського кримінального законодавства з проведення рецепції позиції ЄСПЛ із розмежування вказаних понять. Існує практична потреба у розробленні змін до Кримінального кодексу України, які доповнюватимуть кодекс статтями, що регулюватимуть й інші види неналежного поводження. Це сприятиме кращому реагуванню національної правової системи на ці системні правопорушення, надасть можливість судам надійніше забезпечувати захист прав осіб, що гарантуються Конвенцією. Належна кримінально-правова охорона права особи на гідність створює належні основи для захисту фундаментальних прав індивіда.

Орієнтація законодавця на подібну практику ЄСПЛ є ключовою у процесі формування людиноцентристської правової ідеології в Україні та модернізації національного механізму захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Council of Europe, European Commission of Human Rights. The Greek case (Application No. 3321/67 - Denmark v. Greece, Application No. 3322/67 - Norway v. Greece, Application No. 3323/67 - Sweden v. Greece, Application No. 3344/67 - Netherlands v. Greece), Report of the sub-commission. Strasbourg, 1969. 177 p.
3. Case of Ireland v. The United Kingdom (Application no. 5310/71): Judgment European Court of Human Rights, January 18, 1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57506%22%5D%7D>
4. Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Резолюція ООН від 09.12.1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_084#Text
5. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
6. Case of Tyrer v. The United Kingdom (Application no. 5856/72): Judgment European Court of Human Rights, April 25, 1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57587%22%5D%7D>

7. Case of Aksoy v. Turkey (Application no. 21987/93): Judgment European Court of Human Rights, December 18, 1996. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Aksoy%20v.%20Turkey%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-58003%22%5D%7D>

8. Case of Salman v Turkey (Application no. 21986/93): Judgment European Court of Human Rights, June 27, 2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58735%22%5D%7D>

9. Dikme v. Turkey (Application no. 20869/92): Judgment European Court of Human Rights, July 11, 2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-5912%22%5D%7D>

10. Case of Aydin v. Turkey (57/1996/676/866): Judgment European Court of Human Rights, September 25, 1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58371%22%5D%7D>

11. Рішення у справі "Селмуні проти Франції" від 28.07.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_374#Text

12. Case of Balogh v. Hungary (Application no. 47940/99): Judgment European Court of Human Rights, July 20, 2004. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Case%20of%20Balogh%20v.%20Hungary%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-61931%22%5D%7D>

13. Case of Gäfgen v. Germany. (Application no. 22978/05): Judgment European Court of Human Rights, June 1, 2010. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Case%20of%20G%C3%A4fgen%20v.%20Germany%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-99015%22%5D%7D>

14. Case of Chember v. Russia (Application no. 7188/03): Judgment European Court of Human Rights, July 3, 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22fulltext%22:%5B%22Chember%20v.%20Russia%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-87354%22%5D%7D>

15. Tomasi v France (Application No. 12850/87): Judgment European Court of Human Rights, August 27, 1992. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57796%22%5D%7D>

16. Hulki Gunes v Turkey (Application No. 28490/95): Judgment European Court of Human Rights, June 19, 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%5B%22Hulki%20Gunes%20v.%20Turkey%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-61169%22%5D%7D>

17. Affaire Rivas C. France (Requete no 59584/00) Arrêt La Cour europeenne des Droits de l'Homme, 1er Avril 2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-66247%22%5D%7D>

18. Case of Peers v. Greece (Application no. 28524/95): Judgment European Court of Human Rights, April 19, 2001. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59413%22%5D%7D>

19. Case of Epure v. Romania (Application no. 73731/17): Judgment European Court of Human Rights, May 11, 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-210083%22%5D%7D>

20. Case of Lorse and others v. The Netherlands (Application no. 52750/99): Judgment European Court of Human Rights, February 4, 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22lorse%20v.%20netherlands%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-60916%22%5D%7D>

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22van%20der%20ven%20v.%20netherlands%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-60915%22%5D%7D>

21. Case of Van Der Ven v. The Netherlands (Application no. 50901/99): Judgment European Court of Human Rights, February 4, 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22van%20der%20ven%20v.%20netherlands%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-60915%22%5D%7D>

22. Case of Yankov v. Bulgaria (Application no. 39084/97): Judgment European Court of Human Rights, December 11, 2003. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22yankov%20v.%20bulgaria%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-61539%22%5D%7D>

23. Case of Tyrer v. The United Kingdom (Application no. 5856/72): Judgment European Court of Human Rights, 25 April 1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57587%22%5D%7D>

References

1. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (in Ukrainian)

2. Council of Europe, European Commission of Human Rights. The Greek case (Application No. 3321/67 - Denmark v. Greece, Application No. 3322/67 - Norway v. Greece, Application No. 3323/67 - Sweden v. Greece, Application No. 3344/67 - Netherlands v. Greece), Report of the sub-commission. Strasbourg, 1969. 177 p.

3. Case of Ireland v. The United Kingdom (Application no. 5310/71): Judgment European Court of Human Rights, 18 January 1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57506%22%5D%7D>

4. Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Adopted by General Assembly resolution 3452 (XXX) of December 9, 1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_084#Text (in Ukrainian)

5. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 39/46 of 10 December 1984 entry into force June 26, 1987, in accordance with article 27 (1). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (in Ukrainian)

6. Case of Tyrer v. The United Kingdom (Application no. 5856/72): Judgment European Court of Human Rights, April 25, 1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57587%22%5D%7D>

7. Case of Aksoy v. Turkey (Application no. 21987/93): Judgment European Court of Human Rights, December 18, 1996. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Aksoy%20v.%20Turkey%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-58003%22%5D%7D>

8. Case of Salman v Turkey (Application no. 21986/93): Judgment European Court of Human Rights, June 27, 2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58735%22%5D%7D>

9. Dikme v. Turkey (Application no. 20869/92): Judgment European Court of Human Rights, July 11, 2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-5912%22%5D%7D>

10. Case of Aydin v. Turkey (57/1996/676/866): Judgment European Court of Human Rights, September 25, 1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58371%22%5D%7D>

11. Case of Selmoni v. France of July 28, 1999. URL: - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_374#Text (in Ukrainian)
12. Case of Balogh v. Hungary (Application no. 47940/99): Judgment European Court of Human Rights, July 20, 2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Case%20of%20Balogh%20v.%20Hungary%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-61931%22%5D%7D>
13. Case of Gafgen v. Germany. (Application no. 22978/05): Judgment European Court of Human Rights, June 1, 2010. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Case%20of%20G%20v.%20Germany%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-99015%22%5D%7D>
14. Case of Chember v. Russia (Application no. 7188/03): Judgment European Court of Human Rights, July 3, 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22fulltext%22:%5B%22Chember%20v.%20Russia%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-87354%22%5D%7D>
15. Tomasi v France (Application No. 12850/87): Judgment European Court of Human Rights, August 27, 1992. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57796%22%5D%7D>
16. Hulki Gunes v Turkey (Application No. 28490/95): Judgment European Court of Human Rights, June 19, 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%5B%22Hulki%20Gunes%20v.%20Turkey%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-61169%22%5D%7D>
17. Affaire Rivas C. France (Requete no 59584/00) Arret La Cour europeenne des Droits de l'Homme, 1er Avril 2004. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-66247%22%5D%7D>
18. Case of Peers v. Greece (Application no. 28524/95): Judgment European Court of Human Rights, April 19, 2001. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59413%22%5D%7D>
19. Case of Epure v. Romania (Application no. 73731/17): Judgment European Court of Human Rights, May 11, 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-210083%22%5D%7D>
20. Case of Lorse and others v. The Netherlands (Application no. 52750/99): Judgment European Court of Human Rights, February 4, 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22lorse%20v.%20netherlands%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-60916%22%5D%7D>
21. Case of Van Der Ven v. The Netherlands (Application no. 50901/99): Judgment European Court of Human Rights, February 4, 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22van%20der%20ven%20v.%20netherlands%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-60915%22%5D%7D>
22. Case of Yankov v. Bulgaria (Application no. 39084/97): Judgment European Court of Human Rights, December 11, 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22yankov%20v.%20bulgaria%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-61539%22%5D%7D>
23. Case of Tyrer v. The United Kingdom (Application no. 5856/72): Judgment European Court of Human Rights, 25 April 1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57587%22%5D%7D>

АУДИТ у сфері фондів COVID-19. Цікава статистика

AUDIT in the field of COVID-19 funds. Interesting statistics

Фінансування заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та на боротьбу з її наслідками, (далі – заходи з COVID-19) проводиться з таких джерел:

I – фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками (далі – Фонд боротьби з COVID-19) – **80 913,8 млн грн** (зокрема за загальним фондом – 72 013,8 млн грн, за спеціальним фондом – 8 900,0 млн грн);

II – кошти державного бюджету, виділені Національній службі здоров'я України (далі – НСЗУ), – **20,4 млрд грн** (за 2020 р.);

III – кошти місцевих бюджетів;

IV – інші кошти (держбюджет за бюджетними програмами на утримання, кошти спецфонду бюджетних установ, кошти державних та комунальних підприємств, благодійна та гуманітарна допомога тощо).

I - КОШТИ ФОНДУ БОРОТЬБИ З COVID-19

Із 80 913,8 млн грн (збільшено суму згідно із розпорядженням КМУ від 14.12.2020 № 1563-р) станом на 31.12.2020 р. розподілено 96,9%,

використано 84,8 % (табл. 1) від розподілених коштів, зокрема:

1. Держаудитслужба здійснювала державний фінансовий контроль й ревізію окремих питань фінансово-господарської діяльності зокрема у:

– територіальних органах, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ. Всього 30 установ охорони здоров'я МВС.

– Національній поліції України, територіальних органів (установ, організацій), підприємств, що належать до сфери її управління. Всього – 32 установи.

– військових частин, вищих навчальних закладів, закладів охорони здоров'я та установ, що належать до сфери управління Національної гвардії України. Всього – 42 установи.

Тривали заходи державного фінансового контролю й розпочато державний фінансовий аудит та ревізію окремих питань фінансово-господарської діяльності:

1. Виконання бюджетних програм, за якими Міністерству соціальної політики України спрямовано кошти із фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками.

Таблиця 1

Розподіл коштів фонду боротьби з COVID-19

№ з/п	Головний розпорядник, млн грн	Розподілено, млн грн	Використано, млн грн	% використання
1	МОН	52,5	52,5	100 %
2	МВС	4 708,5	4 702,5	99,9 %
3	ДУС	51,2	51,1	99,8 %
4	Укравтодор	26 183,0	25 726,8	98,3 %
5	Мінкульт	777,8	680,5	87,5 %
6	Мінмолодьспорту	475,8	409,6	86,1 %
7	Мінрегіон	1 680,0	1 381,6	82,2 %
8	Мінекономіки	10 681,6	8 774,8	82,1 %
9	МОЗ	21 845,3	17 776,3	81,4 %
10	Мінсоцполітики	11 797,0	6 841,9	58,0 %
11	Мінюст	126,7	58,8	46,4
12	Фонд держмайна	48,4	14,5	29,9 %
	всього	78 427,7	66 470,8	84,8 %

2. Міністерства освіти і науки України.

3. Фонду державного майна України.

4. Міністерства молоді та спорту України та Українського центру з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт».

5. Виконання бюджетних програм, за якими Міністерству охорони здоров'я України спрямовано кошти із фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2 та її наслідками.

6. Лабораторних підрозділів Міністерства охорони здоров'я України.

7. У замовників робіт з капітального ремонту та реконструкції приміщень опорних закладів охорони здоров'я у госпітальних округах, за рахунок коштів спрямованих із фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками, Міністерству розвитку громад та територій України.

8. Міністерству культури та інформаційної політики України спрямовано кошти із фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками.

9. 25-ти територіальних органів Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

10. Адміністрації Державної прикордонної служби України.

11. Державного управління справами.

Держаудитслужба зараз у процесі проведення заходів державного фінансового контролю з перевірки використаних коштів Фонду боротьби з COVID-19 - Державного агентства автомобільних доріг України та його служб автомобільних доріг в областях з лютого 2021 р.

II - КОШТИ НСЗУ

За бюджетною програмою за КПКВК 2308060 «Реалізація програми державних гарантій медичного обслуговування населення» станом на 31.12.2020 виділено 20,4 млрд грн (з яких 5,3 млрд грн кошти Фонду COVID-19), з яких закладам охорони здоров'я перераховано кошти на суму 19,03 млрд грн (93,3 % від виділених коштів).

1. Міжрегіональні територіальні органи Держаудитслужби провели ревізії на 28 підприємствах, установах та організаціях сфери охорони здоров'я (з них 22 обласні центри екстреної медичної допомоги), під час яких перевірено кошти отримані від Національної служби здоров'я України (далі – НСЗУ) на суму 394 млн грн

на надання екстреної медичної допомоги хворим на COVID-19, а також коштів місцевих бюджетів на суму 421,2 млн грн, виділених на заходи по COVID-19.

Ревізіями встановлено порушень вимог законодавства з фінансових питань на загальну суму 55,4 млн грн, зокрема порушень, що призвели до втрат фінансових ресурсів, на загальну суму 42,9 млн грн (з них порушення, встановлені у 22 обласних ЦЕМД, – загальна сума фінансових порушень складає 49,6 млн грн, з яких втрати 41,2 млн грн).

2. Організовано проведення офісами Держаудитслужби та їх управліннями в областях ревізій окремих питань фінансово-господарської діяльності у 53 закладах охорони здоров'я, які за договорами, укладеними з НСЗУ, надають стаціонарну медичну допомогу хворим на COVID-19.

III – КОШТИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Держаудитслужба та її міжрегіональні територіальні органи проводили аналіз використання коштів з усіх джерел за інформацією розміщеною на офіційних Інтернет-ресурсах («Єдиний веб-портал використання публічних коштів» (URL: <https://spending.gov.ua>), портал ProZorro про закупівлі з позначкою «COVID-19», офіційні сайти підприємств, організацій, установ тощо).

За результатами такого аналізу встановлено ознаки зайвого використання коштів на суму понад 46,7 млн грн.

За результатами вжитих Держаудитслужбою заходів ознаки зайвого використання коштів зменшено на 8,1 млн грн (повернуто коштів до відповідного бюджету або організації/установи, укладено додаткові угоди із зменшенням суми договорів на суми ПДВ або збільшено кількість закупленого товару/послуг на суму ПДВ тощо).

IV. За дорученням Голови Держаудитслужби до програм усіх ревізій, які проводять міжрегіональні територіальні органи Держаудитслужби, включено питання перевірки використання коштів, отриманих з різних джерел на заходи у боротьбі з COVID-19.

За результатами проведених ревізій у період з 06.08.2020 до 31.01.2021 встановлено порушень на загальну суму 20 910,7 тис. грн, з них втрати – 13 419,8 тис. грн. За результатами вжитих міжрегіональними територіальними органами Держаудитслужби заходів усунуто порушень на суму 11 6901,7 тис. грн, з них втрат – 7 821,9 тис. грн.

Матеріал підготовлено за інформацією порталу Держаудитслужби (URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/1055>)

Продовження читайте у наступних номерах журналу "Економіка. Фінанси. Право".

Аудиторська фірма «Аналітик» пропонує аутсорсинг бухгалтерських послуг!

Аутсорсинг бухгалтерського обліку – це передача ведення бухгалтерського обліку сторонній фірмі.

Які ж переваги аутсорсингу бухгалтерських послуг?

1. **Значна (!) економія коштів** на ведення бухобліку:

- економія за бухгалтерські послуги, за які **Ви нам платитимете принаймні на 1000 гривень менше, ніж штатному бухгалтеру**;
- економія на програмне забезпечення (1С, Медок, Ліга Закон тощо);
- економія на утримання офісу, комп'ютерної техніки.

2. Відтепер податкові та інші інспекції – це наші проблеми!

Ми беремо на себе повну матеріальну відповідальність за якість наданих бухгалтерських послуг, включаючи можливі санкції.

3. З нами Ви можете забути про головний біль з постійними пошуками бухгалтера, який у будь-який час може піти від Вас на іншу роботу.

4. Ми не йдемо у відпустку та не беремо лікарняний. Наша фірма справді гарантує безперервне та якісне ведення бухгалтерського обліку.

І нарешті – з нами Ви не тільки отримаєте якісні бухгалтерські послуги. За додатковою домовленістю ми забезпечимо Вас необхідними податковими, юридичними консультаціями, аудиторськими послугами різного характеру.

Все що Вам потрібно – це:

- періодично передавати нам первинну бухгалтерську документацію;
- щомісячно отримувати від нас інформацію про податки та інші обов'язкові платежі;
- укласти із нами договір.

Зробіть вибір, вигідний для Вас!

(044)278-05-88

(097)178-90-89

(066)178-20-42

www.af-analitik.com.ua